Inhoud

VOORWOORD 3
Mieke Nyssen

VOERENSEPLAATSNAMEN
Willy Machiels 4
Rob Brouwers 12
William Nijssen 17
Marina Slootmaekers 19
Emiel Lemmens 23
Jaak Nijssen 24

TRAGE WEGEN: DRAGERS VAN WAARDEVOLLE KWALITEITEN 28
Zowie Vangeel

PASTOOR JOHANNES CAENEN 1627 OF 1628 – 17 AUGUSTUS 1708 33
Dr. J. Christiaan Caanen

RULLEN VUURSTEENEXCURSIE 31 MEI 2011 41
Jos Buysen

DE KERKSTRAAT IN SINT-MARTENS-VOEREN IN VROEGERE JAREN 44
Elza Vandenabeele

DE SPEURNEUZEN 47
Jet Radix

SJROEP MAKE BEGINT MIT HAOTHAOLE 49
Julien Geelen

VOORWOORD

Mieke Nyssen

Het NU wordt de geschiedenis van later

Toen de paardenkastanjes rond Sint-Marten werden geplant, heeft iemand dit vastgelegd op foto. Een geschiedkundig dokument dat ons niet alleen informatie geeft over de boom zelf, maar ook (door de man die erbij staat) over de kleding en de houding van toen. Ook de achtergrond op de foto geeft ons veel informatie.

Als ik me niet vergis (ik zeg dit uit mijn blote hoofd) was die foto van het begin van de twintigste eeuw. Wat nu veldweg is en tot wandelpad gedegradeerd, was toen een gewone tweederangs doorgangsweg, en werd gebruikt door Jan en alleman. En had dus een naam nodig zodat de mensen konden zeggen : ik ga van A naar B langs g'nne...

Die namen stonden zelden op kaart (lagen i ge veld) en indien wel, waren ze vaak verkeerd opgeschreven door mensen die het Limburgs (Maaskants) dialect niet machtig waren. Gelukkig zijn er mensen die deze benamingen wél nog kennen. Vaak zijn dat afstammelingen van boeren : boeren blijven deze wegen nog vaak funktioneel gebruiken. Soms zijn het heemkundig geïnteresseerden: zij legden hun oor te luisteren en begroeven zich tussen de door zilvervisjes aangetaste papieren, om toch maar achter de juiste schrijfwijze van de juiste benaming te komen. Goed werk! Mooi dat dit jaarboek over benamingen van oude wegen juist samenvalt met de her-opwaardering van diezelfde oude wegen. "Trage wegen" heeft in samenwerking met heel wat vrijwilligers uit Voeren gekeken welke wegen van ons uitgebreid wegennetwerk nog daadwerkelijk bestaan. Hopelijk worden de wegen die stilletjes zijn verdwenen toch weer open gemaakt.

Een paar weken voor Kerstmis liep ik langs deVeldrat (Winand Vandeberg bij Steenboskapel). En was daar getuige van een geschiedkundig belangrijk moment: het aftuigen van het bovengrondse elektriciteitsnet. En dacht: is dit wel vastgelegd op foto voor het nageslacht?

VOERENSE TOPONIEMEN

Naar aanleiding van een artikeltje van de hand van Huub Broers in VOEREN AKTUEEL nr. 21, maart 2003, "straatnamen en pleinen", zijn spontaan een aantal mensen bij elkaar gaan zitten om regelmatig te vergaderen als WERKGROEP VOERENSE TOPONIEMEN.
Helaas zijn enkelen van genoemde werkgroep inmiddels overleden, te weten Jaak Nijssen en Martin Cailliau. De anderen zullen hun bekomen toponiemen aan de hand van bepaalde historische bronnen in dit jaarboek verwerken .
In plaats van over bepaalde namen te praten, zullen we eens ter plaatse gaan kijken, om die namen ook te voelen, te ondergaan, beter te beleven. Want die plaatsnamen hebben iets, herinneren aan een feit, een bepaalde historie. Zij zeggen iets over die betreffende weg of over een bepaald stuk land. Zij zijn dus een deel van onze geschiedenis, van ons cultureel erfgoed.

Moelingen Zuidoost
Willy Machiels
Deze wandeling beslaat het zuidelijk en landschappelijk meest geaccidenteerd gedeelte van Moelingen.

Inleiding
Het bronmateriaal voor de benaming en situering van de Moelingse toponiemen is van verschillende aard.
De eerste en wellicht belangrijkste bron is de mondelinge overlevering van gegevens door generaties Moelingenaren, vooral dan de boeren die door het grote aantal verspreid liggende kleine of middelgrote weilanden en akkerpercelen al die eigendommen of pacht- en huurpercelen wisten te definiëren. Dat deden ze door middel van een eigen naam per perceel of een meer algemene situering in een door een plaatsnaam gekend deelgebied van de vroegere gemeente Moelingen.
De tweede bron wordt gevormd door allerhande kaartmateriaal, vooral dan de geleidelijk aangepaste kadasterkaarten. Hierbij dienen drie opmerkingen te worden gemaakt.
Oude Nederlandstalige plaatsnamen zijn soms vertaald in het Frans. 'Het Ledderken', bij voorbeeld, werd 'La Halette' en 'Winkel' werd 'Coulée'. Slecht vertaald is 'Engelshaegen'. Dit werd 'La Haie des Anges'! Het gaat echter over de familie Engels, o.a. Jan Engels (1).
Nederlandsonkundige en plaatsvreemde ambtenaren maakten taalfouten bij het overschrijven van oude namen. Dit verschijnsel wordt kakografie genoemd. In de Atlas Cadastral de Belgique van P.C. Popp, Plan Parcellaire de la Commune de Mouland, uit circa 1865 bijvoorbeeld, vinden we in Moelingen een Voie de Fournon in plaats van Voie de Fouron, de oude Voerenweg.
De invoeging van de plaatsnamen op de kadasterkaarten is niet altijd nauwkeurig zodat verwarring ontstaat. De naam kan te veel naar het oosten, het westen, het noorden of het zuiden staan.
De derde bron zijn de verschillende beschikbare geschreven registers, lijsten en boekwerken waarin de Moelingse toponiemen voorkomen. Deze bronnen worden na de beschrijving van de wandeling bijgevoegd onder de titel: Bronvermelding. Het belangrijkste boek, in dit verband, is dat van A. Boileau van de Universiteit Luik, te weten: Enquête dialectale sur la toponymie germanique du nord-est de la Province de Liège, Tome I, Introduction, Glossaires toponymiques, uit 1954.
De uitleg van de plaatsnamen is, zoals meestal het geval is bij etymologie, erg hypothetisch. Soms lijkt een toponiem

overduidelijk en soms is het bijna giswerk. Ook hier is mijn belangrijkste bron het werk van A. Boileau: Toponymie dialectale germano-romane du nord-est de la Province de Liège, Analyse lexicologique et grammaticale comparative, uit 1971.
Hier en daar kon ik het niet laten om ook wat uit de plaatselijke Moelingse volksverhalenschat bij te voegen. Folkloristische heemkunde zullen we zeggen.
Ten slotte is er nog het probleem van de schrijfwijze van dialectbenamingen. Bij het eerste gebruik van een plaatsnaam in het Moelings dialect volgt de Nederlandse vorm ervan tussen haakjes. Hier heb ik gekozen voor een leesbare, zij het approximatieve, analoge weergave, gestoeld op Nederlands, Frans of Duits schrift. De Franse medeklinker 'j' zoals in Jean, die veelvuldig voorkomt in het Moelings, wordt als 'zj' geschreven.
Beste lezer, deze tekst bestrijkt slechts een deel van de Moelingse plaatsnamen. Het is de bedoeling te zijner tijd nog soortgelijke wandelingen te publiceren.

Beschrijving van de wandeling

1. Vertrek aan **de Hoebrök** (Hoogbrug). Rechts ervan staat het vroegere Gemeentehuis, gebouwd rond 1880 ten tijde van burgemeester Winand Walpot (gestorven in 1886), gehuwd met Marie-Anne Dirix. Hij liet ook de twee bruggen bouwen, de Hoebrök en het Koebrugje aan de Dries. (2) De bebouwde omgeving van de Hoebrök heet **de Borzjoen** of Berzjoen. In een officiële Franstalige wegenlijst van de vroegere gemeente Moelingen staat Le Borjounne. Oudere vormen zijn Borioen en Borjoen. 'Terme d'origine obscure', zegt Boileau. (3) In het naburige Mesch ligt een Bergoenzje, nu omgedoopt tot Bourgogne. (4) Op de muur van het vroegere Gemeentehuis hangt een gedenkplaat voor de vier Moelingse slachtoffers en de tweeënzeventig afgebrande huizen in augustus 1914. Ervoor staan een arduinen kruis uit 1768 en vijf Oostenrijkse grensstenen uit 1717.

't Gemengdehoes aan de Hoebrök.

Bij de Hoebrök komen zeven wegen samen. We maken gebruik van de Atlas des Communications Vicinales de la Commune de Mouland uit 1848. Weg nr. 1: noordelijk naar de Moelingse 's-Papenweide, S'papen Weijde bij Pastoor Houbiers (1)(5), de pastoorsweide, en verder naar Zesenhoven, Zezenhoven bij Hartmans, nu Withuis, gesticht als grangia (goederencomplex) van de Cisterciënzerabdij Val Saint-Lambert bij Luik in 1221 en in 1335 verkocht aan de bisschop van Luik (6)(7), en naar Maastricht; weg nr. 26: westelijk de Kromstraat, Rue Cromstraet bij Popp, de huidige Dorpsstraat en de Dries; voetpad nr. 24 links van het oude Gemeentehuis de Kerkweg; weg nr. 7 over de brug rechts langs de linkeroever van de Berweng (Berwijn) de vroegere Dorpsstraat, nu Elzen; weg nr. 1 zuidelijk naar Wezet, der Wèzenderwjeg (Wezeterweg); over de brug links weg nr. 11 de aloude Honsjeswjeg. De uitleg hierover volgt bij nummer 2, de volgende paragraaf.

Terug aan deze zijde van de brug langs de rechteroever van de Berweng stroomopwaarts, nu de Voerenstraat, een weg die vroeger wat verder voetpad nr. 16 werd naar Bjen (Berne, Berneau).

In verband met de naam Elzen verwijs ik naar een oudere gemeentelijst, helaas zonder jaaraanduiding, met straatnamen die een Sentier d'Elsen vermeldt 'vers le Haut Pont'. Die oudere lijst vermeldt in verband met weg nr. 7 geen Dorpsstraat (Chemin du Village). In die lijst heet de Kromstraat Cromme Straet.

De Berweng met links der Honsjeswjeg.

2. We volgen nu stroomopwaarts de rechteroever van **de Berweng** (Berwijn), de huidige Voerenstraat. De oude Voerenweg lag elders en doen we later op onze wandeling aan. De Berweng is zo'n 20 kilometer lang . De bronnen ervan liggen In de Birven op de grens tussen Aubel en Clermont tegenover het Amerikaans Kerkhof van Hendrikkapelle. De naam Berweng zou Keltisch zijn en 'wit schuimende' rivier betekenen. (8) Langs de andere oever van de Berweng ligt het laatste stuk van **d'r Honsjeswjeg**, van de Tiendeschuur bij de hoeve Ulrici tot aan de Hoebrök. Jammergenoeg heeft de gemeente die oude naam niet gehandhaafd. De Honsjeswjeg leidt naar het gehucht Hognée, boven Cheratte, waar de hertog van Brabant in de 14de eeuw meerdere lenen bezat. De naam Hognée zou komen van het oudfrankische 'hunja', hoogte. Oude kroniekschrijvers melden in de 7de eeuw een van oorsprong merovingische brug of ten minste een overzetplaats over de Maas bij Cheratte. Die oude Honsjeswjeg leidde dus van over de Maas bij Cheratte langs Hous(se) en het leen Ter Droyen in Moelingen (hierna besproken) en verder langs de Treechterweg in Eijsden naar Maastricht.(9) De oude schrijfwijze van pastoor A. Houbiers in 1751 is den Hongieswegh (1) en een nog ouder parochieregister vermeld Honnies Wegh. Andere oudere schrijfwijzen zijn Hougnes wech, Hougnies wech, Hoengnies wech, Hoingtens wech, Hoynens wech.... (10) De kadasterkaart van Popp noemt de weg Chemin de Hognée maar de kadastrale benaming nu, en reeds bij Popp, is Hoynens Weg.

Bie Giljom va Henske.

We keren terug naar de huidige Voerenstraat, vroeger, zelfs nog in de kadasterkaart van Popp, rond 1865, vanaf de molen slechts een voetpad naar Bjen

(Berne, Berneau). Het eerste deel van de Voerenstraat, tot aan de molen is **het Bat** van Moelingen, een verstevigde oever.
Links de vroegere boerderij van Giljom va Henske (Ulrici). Hier lag vroeger, volgens pastoor Houbiers, 'de Pastorael Weijde van Moulingen die genaemt woort Loop der door... Regenoot ter sonnen opganck Barbe stratien, ter midagh son de Barwijn, ten naermidag die straedt gaende van de hoogh brugh naer Zesenhoven, ten noordt die Katte straedt'. (1)
Links tegenover de molen ligt **het Berbe-, Barbe (Barbara)- of het Bobbelestraatje**. (1) De molen zelf is een O.R.D.-gebouw. Office des Régions Dévastées is in het Nederlands Dienst van de Verwoeste Gewesten.
De molen werd verwoest op 5 augustus 1914 en heropgebouwd in 1920.

De mjöle.

3. We volgen de veldweg rechts voor de molen leidend naar een wad door de Berweng. Gelukkig is er rechts een voetgangersbrugje, van waar we een ontsluiting van de Moelingse mergelberg zien, **d'r Krietberg**. De aarden weg door het bos is weer **d'r Honsjeswjeg**. Links ervan bij de scherpe bocht ligt de ingang van **de Roei Wej**. Deze naam heeft niets met rood te maken maar is een vervorming van

De Berweng aan der Krietberg.

Wad van Der Honsjeswjeg

De Roei Wej.

Ter Droyen Torenweide. (11)(12)(13) Kadastraal heet het nog La Tour. Caumartin zag er evenwel een nederzetting van Tempeliers in met hun rood kruis op hun habijt. (14) **Ter Droyen** verwijst naar een vroeger Dalhems leen dat het tienderecht van Moelingen bezat en instond voor de benoeming van de pastoor. Tot 1820 stond er nog een toren. (14) In de omgeving ervan was een bekende mergelontginning. 'Le marliere (marnière) delle loye' staat er in een Cartularium van de Sint-Lambertuskerk van Luik. Le Loye is de Franse vorm van Ter Droyen. (15)

Der Honsjeswjeg.

Der Lieuwekop

We volgen de Honsjeswjeg met zijn mergelbedding tot aan de eerste zijweg links, **d'r Gemengdewjeg**. Daar ligt links de beruchtste berg van Moelingen **der Lieuwekop**. Der Gemengdewjeg leidt verder langs het bos naar **de Kèèl** aan de Berweng. Kèèl verwijst naar een wigvormige uitdieping. (16) Aan de overkant van de Berweng ligt **d'r Kierkunkel**, Kierke Kunckel, bij pastoor Houbiers. De betekenis is draaikolk, van kieren, keren. Kadastrale benaming nu is Kerkunkel. Vroeger liep daar een voetpad naar Bjen langs de Berweng.

Der Honsjeswjeg in de andere richting.

4. We keren terug naar de middeleeuwse Honsjeswjeg en volgen deze bergop naar '**den Bergh**'. Rechts in de richting van het

Op der Berg. Kerk Moelingen.

dorp ligt **d'r Flieberg**, Phliberg op de kadasterkaart. Deze naam zou kunnen komen van vlier (17) of van Filip. (18) Van op het plateau van der Berg genieten we rechts van het uitzicht op het Maasdal tussen Luik en Maastricht.

Berg. Zicht op de St.-Pietersberg.

De eerste veldweg rechts wordt een holleweg, **d'r Bergwjeg**. We gaan echter rechtdoor met links en rechts der Berg en vlak bij de grens met Wezet liggen links de velden van **Laankvelt**, Lanckvelt. De naam zou verwijzen naar de echtgenote van Willem van Gulpen, gestorven in 1552, bezitter van het kasteel Over het Water (1314), Ultrelaiwe, in Berne (Berneau), de adellijke vrouwe van Longchamp(s) bij Eghezée in de provincie Namen. (19)
Rechts voor ons, op grondgebied Wezet, ligt de boerderij **Longue Vue** (20), bie der Michiels, waar destijds der Giljom Sjmèèts en der Hènge (Heynen) woonden. Dit gebied rechts, op de grens tussen Wezet en Moelingen heet in het Nederlands **Op Waris** en in het Frans Wadrée. Hier lag vroeger een 'court et thour' (hof met toren). (21) Deze benaming zou verwijzen naar het Germaanse 'warde' dat hooggelegen wachttoren betekent. (22) Een oude schrijfwijze, uit 1294, is Wadreis. ' ... Wadreis, sor le tiege (berg) ... ' of ook nog Waudres, dus met 's'. (21) Misschien kunnen we, naar mijn persoonlijk inzicht, in het tweede lid van de samenstelling de vorm 'dries', braakliggend terrein, herkennen en zo ook de Nederlandse spelling Waris verklaren. In vele oude teksten is er immers sprake van 'triscum', 'triexhe' (dries) de Wadreis of Wadree. Elders zelfs, rond 1300, '...tries de Wadrees'. (23)

Boerderij aan de spoorweg.: Op Waris.

Uitgraving voor de spoorweg van de Duitsers.

De Honsjeswjeg is hier onderbroken door de uitgraving van 2 miljoen m³ grond, 1250m lang, 27m diep en 96m breed, voor **de spoorlijn van de Duitsers** in de Eerste Wereldoorlog.(24) Vóór 1915 liep de weg door tot aan de herberg De Drie Koningen, Les Trois Rois, op het kruispunt met de aloude bedevaartsweg van Wezet naar de

relieken van de Drie Koningen in Keulen.
5. We volgen de verharde weg naar beneden links langs de spoorlijn tot aan **het viaduct** van de Duitsers uit 1916, 231,5m lang, 9,65m breed en 18m hoog.

Viaduct va Bjen (Berne, Berneau).

Hier nemen we de grote weg naar links en over de Berweng dadelijk links. Rechts staat het oude **kasteel De Borcht** met de Borchthof. Vroegere eigenaars van de Borcht waren onder andere de families van Gulpen, van Kerckem, van Borchgrave. (25)

Kasteel va Bjen: de Borcht.

Bijna op het einde van die Rue des Trixhes (de driessen) gaan we even naar links over de Berweng om het kasteeltje van **Lanckvelt**, Longchamp(s) te bekijken. Het dak werd na de brandstichting in 1914 vernieuwd.

Kasteel va Laanckvelt.

Langs een korte veldweg met een oude vakwerkboerderij komen we aan de **Chaussée de Maestricht**, de middeleeuwse weg van Limburg, Herve naar Withuis (Moelingen) en zo naar Maastricht. (26) Naar links en na enkele honderden meters zijn we terug in Moelingen.
6. We slaan de eerste veldweg links in richting Berweng. Links, voor de Berweng, ligt **d'r Kierkunkel** , waarover ik het had in het derde deel van de beschrijving, met, nu nog, een prachtig zicht op **de Kèèl**, aan de overkant van de Berweng.

De Kèèl vanaf der Kierkungkel.

Hier worden nu, december 2011, immers vruchtbare landbouwgronden omgezet in bos! Met een zelf uitgevonden neologisme zou ik het kunnen hebben over het 'ontraden' van het landschap. In plaats van een 'rade', een gerooid gebied, te vormen, wordt hier 'ontraad'. De plaatsnaam van de akkers rechts is **Ater d'r Ziegel** (Achter de Zegel). Ziegel zou weiland betekenen.(27) Links, over de Berweng, zien we weer de Roei Wei en der Lieuwekop liggen. We steken **de nieuwe Voerenweg**, pas uit 1893 (28), over en komen aan **Gulpens Ziegel** (Zegel). Behoorde dit vroeger toe aan de adellijke familie van Gulpen? Deze weg komt uit op **de oude Voerenweg**. Op 's-Gravenvoerens grondgebied heette die weg **d'r Lèèmwieëg**, Leemweg. (29)

D'r awwe Voerewjeg.

Aan de nieuwe Veldkapel gaan we naar links, nu de Kattestraat en vroeger dus d'r Voerewjeg. (30) Mensen van Moelingen noemen de Mescherweg **de Kattesjtraot**.
7. Al snel komen we aan **de Withuistraat**, die hier vroeger **'s-Papenweideweg** heette, Voie dite Spaepe Weide op het plan van Popp. Links leidt ons langs de vroegere **Baronsjtroat** (31) terug naar ons beginpunt **de Hoebrök**.
Tot zover onze eerste toponymische wandeling in Moelingen. De wandeling Moelingen zuidwest is voor later voorzien.

Bronvermeldingen

1.Pastoor HOUBIERS A., Register der Kercke Rinthen en Pachten tot Moulingen Vernieuwt. 1751.
2. Pastoor LAENEN F., Parochieregister van Moelingen voor 1886.
3.BOILEAU A., Toponymie dialectale germano-romane du nord-est de la province de Liège, Analyse lexicologique et grammaticale comparative, Paris, 1971, p. 13.
4. Mededeling van de heer Guillaume PINCKAERS van Mesch.
5. MACHIELS W., Oude plaatsnamen van Moelingen uit de 17de eeuw, in D'r Koeënwoof, nr. 13, 1996, met een Rechtzetting in D'r Koeënwoof , nr. 14, 1997/1.
6. HARTMANS J., De reconstructie van een middeleeuws landschap, Assen/Maastricht, 1986, pp.219 tot 225.
7. NYSSEN J., Landbouwgeschiedenis Zesenhoven, in Heem, 4de jaargang nrs.5 en 6, 1960.
8. BOILEAU A., op.cit., pp. 362 tot 364.
9. KNAEPEN J., Réseau routier et traversée du fleuve en Basse-Meuse, Visé 1995, pp. 44 tot 63.
10. KNAEPEN J., op.cit., pp. 44 tot 52.
11. O'KELLY, Souvenirs de Mouland, in Journal d'Aubel, zonder datum.
12. ANSAY J., Moelingen – Ditjes en datjes (II), De mooie Molen, in Heem, nr.4, 1969.
13. TIMMERS A. en MACHIELS W., Parochiegids O.-L.-V.-Ten Hemelopneming Moelingen, 1981.
14. CAUMARTIN L., Promenades dans les

environs de Visé, seconde édition, Liège, 1862, p.17.
15. KNAEPEN J., op. cit., p. 61.
16. KALDENHOVEN H., Wat betekent deze plaatsnaam? Heerlen, 2007, p.82.
17. KALDENHOVEN H., op. cit., p.49.
18. BOILEAU A., op. cit., p. 40.
19. LENSEN J.-P. en MATHU R., Les rendez-vous de l'histoire, Berneau, Les Châteaux de Berneau et leur seigneur, p. 23. Geen jaaraanduiding, 1994?
20. KNAEPEN J., op. cit., p. 44
21. KNAEPEN J., op. cit., p. 59.
22. JESPERS J.-J., Dictionnaire des noms de lieu en Wallonie et à Bruxelles, Bruxelles, 2005, pp. 620 en 626.
23. KNAEPEN J., La Toponymie de Visé, Visé, 2009, pp. 98 en 99.
24. NIJSSEN J., De spoorlijn Tongeren-Aken in oorlogstijd aangelegd, Opbouwwerk Voeren, 1985.
25. LENSEN J.-P. en MATHU R., op. cit., pp. 21 en 22.
26. KNAEPEN J., op. cit., pp. 75 en 76.
27. BOILEAU A., op. cit., p. 181.
28. ANSAY J., Moelingen – Ditjes en datjes (VI), De weg Voeren – Moelingen, in Overmaas Jaarboek, 1970.
29. Atlas des Communications Vicinales de la Commune de Fouron-le-Comte, 1844.
30. MACHIELS W., Moelingse Straatnamen, Voorstel tot behoud of wijziging ervan, Werkgroep Straatnamen Voeren, 2003.
31. Oude ongedateerde wegenlijst van de vroegere gemeente Moelingen.

© Copyright voor tekst en foto's berust bij de auteur Willy Machiels.
D'r Koeënwoof publiceert dit artikel met bijgevoegde foto's met toestemming van de auteur maar houdt er zelf geen rechten aan over.

's-Gravenvoeren

Rob Brouwers

In de vroege middeleeuwen strekte het oude Voeren = FURA zich veel en veel verder uit dan tegenwoordig. Misschien is het zelfs de hoofdplaats geweest van de "provincie" Lohegouw. In elk geval was het een Karolingisch kroondomein, beheerd door een graaf als vertegenwoordiger van Karel de Grote. Ook weten we met zekerheid dat in het Voeren van toen, een aanzienlijke koningshof lag. Daar vond o.a. in 878 "in loco qui vocatur Furonis" de bevestiging plaats van de eerder aangegane (= Meerssen, 870) verdeling van Lotharingen tussen de Franse koning Lodewijk de Stamelaar en zijn neef, de Duitse koning Lodewijk de Jonge.

We beginnen OP G'NNE PLEY. Waarom niet Plein?
Vóór 1935 bestond hier geen plein. De huidige parking voor de kerk was in de tijd van pastoor D' Affnay (1719 – 1771) nog een ommuurd kerkhof (dat ooit zelfs helemaal tot aan de Voer reikte) met twee poorten: één aan de kant van het ONDERDORP en de andere AEN DEN PLEYE.
Pley was een plaats waar recht werd gesproken. (1) (2)
Er hebben hier inderdaad meerdere terechtstellingen plaats gevonden:
o.a. in 1722 *op onsen bronck avont heeft in den pley gestaen een schavott, alsdan heeft den buel van Maestricht gegeeselt (.....) een bastardt van omtrint 17 jaeren dewelcke (....) hadde gestoolen. (3)*
"Op de pley zetten" betekende een boosdoener ondervragen of folteren.
Zie ook "pleiten" en "pleidooi".
We draaien MENNEKESPUT in.
Volgens de overlevering woonden hier de *"oavermennekes"*, een soort aardmannetjes

of kaboutertjes. Ze kwamen alleen maar buiten als het donker was en wel om de boeren te helpen hun "flatten te spreien" of om de boerinnen hun koper te poetsen. Bij volle maan gingen ze altijd op een open plek in het bos dansen, plezier maken en met de elfjes vrijen. Hun putten, pijpen en holletjes zijn nu nog te zien.
"Nooit in gaan kijken" waarschuwde ons grootmoeder indertijd, "want dan blazen ze je het licht uit, dan kun je blind worden". (4)
Zeer waarschijnlijk was Mennekesput oorspronkelijk een leemput, -kuil of -groeve van de familie Menne(c)ken, een familienaam die nog bestaat in Gemmenich, Herentals, St.Jans-Molenbeek, Kortrijk en anderen.
Eén van de beroemdste aardewerkmeesters van Raeren in de 16e eeuw heette Jan Emens Mennecken.
Plots staan we op een zeer merkwaardig

Mennekesput

pleintje AEN DEN VOERENBOOM OFT ST. ANNAKAPEL (5),
oorspronkelijk een ZEVENSPRONG, aangezien de weg naar Warsage of WEERSTERWEG pas bestaat vanaf 1875. (6)
Hier kruisten zich
1. de Romeinse baan van Trier naar Maastricht (via de Aubelschestraet-Boschstraet), (6) (7)
2. de Romeinse weg Tongeren-Visé-Aken, de latere Karolingische weg vanuit Herstal en de 18e eeuwse postweg Luik-Aken (via de Bernerstraet-Ezelstraet-Gulpenerstraet (vanaf ± 1650 Koetsweg) (5) (8)
3. en de middeleeuwse weg van Valkenburg

De Ezelstraet

naar Dalhem (via de Boomstraet – Dalhemerweg). (9)
De zevende is de Bessemerweg waarvan het eerste stukje nu Mennekesput wordt genoemd.
Dat de St. Annakapel herinnert aan een 17e eeuwse legende over Pepijn de Korte en de geboorte van Karel de Grote laten we voor een andere wandeling. Wel willen we even vermelden dat de BOOMSTRAAT verwijst naar de Heilige Voerenboom uit hogervernoemd volksverhaal. (10)
De kadasterkaart van Popp heeft het in 1858 over "*de boom van St. Annadries*".

We duiken vervolgens de BOSSTRAAT in en volgen een stuk van de Romeinse baan Trier-Maastricht-Nijmegen, voorbij de magische kastanjeboom, waarin nog wel eens spijkers tegen de tandpijn worden geklopt. Tegenover deze boom begint KATTEGRAAF. "Graaf" betekent in onze Limburgse taal "holle weg", hetgeen in het Algemeen Nederlands nog terug te vinden is in "loopgraaf".
Volgens de overlevering kwamen hier

vroeger bij volle maan alle zwarte katten uit de hele omgeving bij elkaar om er te dansen. In feite waren deze zwarte katten HEKSEN die hier hun wilde Sabbath-nachten vierden. Dergelijke fantasieën hebben in 1599 bijvoorbeeld het bedelvrouwke *"Eva van Sinte Meerten"* en twee jaar later *"Jenneken van Mesche"* met de brandstapel (in Maastricht) moeten bekopen.
We blijven de BOSSTRAAT volgen.
Zeer opmerkelijk dat deze veldweg (net als nog andere) alhoewel niet bewoond, nog altijd STRAAT wordt genoemd. Het is afgeleid van het Latijnse STRATA, hetgeen verwijst naar een zekere mate van belangrijkheid in vroeger tijden. (11) Tegenwoordig is deze middeleeuwse "grote weg" gedegradeerd tot pad.

De Bosstraat

We komen andermaal op een erg opvallend pleintje AEN DEN OUDEN LINDT (3), een naam die herinnert aan een zeer oude linde, die in 1853 omwille van zijn uitzonderlijk hoge ouderdom moest gekapt worden. (12)

A g'n ow lin, met links de H.Jozefkapel

Oorspronkelijk dienden bomen bij een kruising van wegen als oriëntatiepunt voor de reizigers van toen, maar ook (en misschien zelfs nog eerder) om de boze geesten weg te houden.
De H.H. Lambertus en Hubertus plaatsten er in hun tijd een kruisbeeld bij. Hoe een christelijk symbool op het oude Germaanse geloof werd geënt.
Tevens bleef men bij dergelijke bomen even uitrusten, want men geloofde toen dat eiken, essen en kastanjebomen veel energie gaven. Een linde plantte men ter ere van Freija, de godin van liefde en de vruchtbaarheid. (Vandaar ons begrip "vrijen"?)
Op deze tweede ZEVENSPRONG kruiste zich onze Romeinse baan Trier-Maastricht (via de Bosstraat-Hoffestraat) met
1. de oude weg van Eijsden (Caestert – Castricum en de Romeinse villa van Mesch) via GRIJZEGRAAF en de Bosstraat naar Schophem (Romeinse villa van Steenbos).
2. en de oude weg van het ONDERDORP naar Moelingen via het LINDEPAD.
GRIJZEGRAAF eindigde oorspronkelijk bij

dit pleintje. De huidige route tussen de Dries en de top van de Moelingerberg bestaat pas sinds 1893. (5) (6) (13)
Vlak naast de Bosstraat, komende vanaf de Provinciale School, hebben we het HOENEVELDJE. De naam Jan (Johan) huen komt al voor in 1406, enkele bladzijden verder als Johan hoen geschreven. (14)
Op 10 april 1748 kampeerde hier het Franse leger op weg naar Duitsland. In de zomer van 1794 gedurende twee maanden de Oostenrijkers o.l.v. Aartshertog Carl van Coburg (die zelf op de pastorij logeerde). En in 1815 bivakkeerden in dezelfde omgeving de Pruisen o.l.v. Blücher op zoek naar Napoleon.
Tussen de Bos- en Hoffestraat liggen KATTEVELDJE en iets verder de KATTESTRAAT.

We vervolgen onze weg via de HOFFESTRAAT. Er moet hier dus ooit een grote hof hebben gestaan? Inderdaad, de eerste boerderij rechts is er een overblijfsel van. Hij zou al bestaan hebben in 1314 onder de naam *"ten hove"*. In 1405 was een zekere (van) Santen eigenaar van de hof.
In 1642 werd hij overgenomen door Adolf Colyn, de heer van Beusdael. In 1688 lezen we *"den hof van de Heer van Beusdael op de Dries op de zijde van de Voer waar de kerk ligt"*. Op dat ogenblik bewoond door Jan Brouwers als *"halfwin"*. (15)
Pastoor D'Affnay beschrijft in zijn Notitieboek hoe daar in 1772 "*smorgens heel vroeg een klein jonck kint (werd) gevonden (...) Ze hebben haar genoemd Maria straet*".
D'Affnay heeft het nog eens over de hof in 1724 *"aen de oude lindt heeft alsdan oock een blau cruys doen setten de vrou van den hof van Beusdael genaemt Eva Raemen"*.
Betreffende hof zal echter geleidelijkaan vervallen en in 1914 door de invallende Duitsers in brand worden gestoken.

Vervolgens belanden we op GEN DRIES.
In welk dorp is er geen dries? Oorspronkelijk waren driesgronden braakliggende terreinen die te nat, te moerassig of gewoon te slecht waren om ze in cultuur te brengen en daarom als een gemeenschappelijke veeweide voor de arme mensen werd gebruikt. (16)
De eerste vermelding tot nu toe dateert van 1390 "*ten driessch*". (14)

We steken de Voer over en trekken de GIELESSESTRAAT in. We zitten nog steeds op de romeinse baan Trier-Maastricht.
Bij het eerstvolgend kruispuntje zien we links het KWEZELEKRUUSKE, hier ooit geplaatst om de Witte Juffrouw weg te houden.

'et Kwezelekruuske

Volgens de overlevering zouden op het weilandje erachter heel lang geleden twee ongetrouwde zussen hebben gewoond, waarvan de jongste op zeker moment verliefd was geworden. Tijdens een felle ruzie daarover stak de jaloerse oudste haar zuster dood. Maar 's nachts bleef die vermoorde jonkvrouw als een spook in de buurt ronddwalen, op zoek naar haar geliefde, totdat de pastoor er een kruisje neerzette. (17)
Deze viersprong heette vroeger A G'NNE PAOL. Ook op deze plek stond er een zeer oude linde met aan de grond een doorsnede van 2,10 m. Op last van de militaire overheid moest de boom in 1939 worden gekapt. (12)
We slaan nu rechtsaf.

I g'n Greb

Bij het volgende kruispunt steken we links de GREB(be) over (verwant aan het Algemeen Nederlandse woord "greppel"), een schijnbaar rustige veldweg die echter bij hevig noodweer kan veranderen in een ongewoon spectaculaire modderbeek! In 1703 probeerde de knecht van Jezuïtenhof, terugkerende van Maastricht, op deze plek zo'n kolkende watermassa toch over te steken. Helaas, hij werd meedogenloos meegesleurd en zou het niet overleven. (18)
Vervolgens beklimmen we KUKKEBAERIG, een bolvormig heuveltje.
(Is KUKKE misschien verwant aan het Algemeen Nederlandse "koek"? Zie Kukenwert in Groningen — Kukkinghorn in het Ruhrgebied — Kuchenheim bij Keulen, anno 1222 Cukkenheim — Kückenweide in Montzen en Kokeberg in Gemmenich.)
Het volgende kleine maar opvallende pleintje wordt door de oudste Voerenaars tot I GEN ZAEGKOEL (zaagkuil) bestempeld. Als zodanig ook nog gebruikt in 1860. (19)
Even verder wandelen we door de JOLETTE, zeer waarschijnlijk genoemd naar Baltus Joelle, afwisselend geschreven als Jolle, Jollet en Joelet, uitgesproken met de j van Jean. (20)
We gaan andermaal de Voer over en steken de tegenoverliggende straat in: het WYSVROUWSTRAATJE (wysvrouw is een oud woord voor vroedvrouw). In tegenstelling tot het KOSTERSTRAATJE is de vorige naam bij de TIENHOF getrokken. Jammer. De wysvrouw die hier rond 1900 woonde is niet meer, maar de koster van hoger vernoemd straatje is ook al meer dan 100 jaar dood.
De naam TIENHOF herinnert aan een grote boerderij, waar de "tienden" naartoe moesten gebracht.
De tiende was tot 1795 een belasting (10%) uit de opbrengst van de akkerbouw en de veeteelt ten behoeve van de kerk, die op haar beurt bepaalde plichten had te vervullen tegenover de gemeenschap.
De juiste hof is nog altijd niet met zekerheid aan te duiden, het huis van de schatter of rentmeester daartegenover wel, namelijk op de hoek van de TIENHOF(straat) naar het HEUVELKE.

De tiendeheffers waren tot 1083 de graven van Voeren, vervolgens de Benedictijnen van Luxemburg en vanaf 1616 de Jezuïten van Maastricht.
Via de Tienhofstraat komen we terug bij de kerk.
's-Gravenvoeren zou al een parochiekerk hebben gehad vóór 800 (21), in elk geval in 1083. (22)
De kerk staat op een oost-west as met het priesterkoor naar het oosten (waar de zon opkomt, het Nieuwe Licht, Christus = Karolingische traditie). Ze is opnieuw en groter gemaakt in 1786. De toren is een romaanse westertoren in mergelblokken, volgens historicus H. Del Vaux uit 1300. (23).
De pastorie dateert van 1774.

Bronnen

(1) Groot Woordenboek van Marin, 1752-Heem3, 1959, p. 12
(2) J.Van Overstraeten, "Wat betekent mijn familienaam" - CDLXVII, 1972
(3) Joep Leerssen, "Notitieboek van Arnoldus Henricus d'Affnay" (...) 1719 – 1771"
(4) Grootmoeder Clementine Meertens-Jongen (1880 – 1974)
(5) H.W.J. Dohmen, "Bijdrage tot het Kerkelijk Verleden alsmede tot de Toponymie van 's-Gravenvoeren over de jaren 1630 – 1657"- Heem 1, 1961 p.12
(6) C. Waelbers, "Chemins, sentiers et lieux-dits de Fouron-le-Comte", ± 1900
(7) S. de R = O'Kelly in Journal d'Aubel, 1939
(8) La Société Royale Archéo-Historique de Visé, 1990
(9) H. Delvaux, " Dictionnaire Géographique" , 1841
(10) Uit het Vertelselboek van Schout Waelpot, + 1666 – Heem 4-5, 1965
(11) Zie Romeinse wegen in Twintig Eeuwen Vlaanderen deel 1, 1972, p. 55
(12) C. Waelbers, "Kruisen en Bomen in 's-Gravenvoeren" – Heem 3, 1959
(13) Fr. Dewez, "Livret tenu par le garde-champetre ", 1888
(14) L. Gachard, "Inventaire des archives des chambres comptes " 1390 – 1490, Rijksarchief brussel
(15) Overmaas Jaarboek 1971, p. 82-83
(16) H.P.M. Hilligers, "Heerdgang in Zuidelijk-Limburg", 1993
(17) Hay Rutten, 1901 – 1976
(18) Rob Brouwers, Voeren Aktueel 4, 1987
(19) Fr. Ancion in zijn schoolschrift uit 1910
(20).Overmaas Jaarboek 1970, p. 61
(21) J. Ceyssens, "Les bans, seigneuries laïques (...etc...)" , 1929
(22) J. Nijssen, Voeren Aktueel nr. 5, 1983
(23) H. Delvaux, "Register der Fondatien v.h. kerkfabryk 's GraevenVoeren", 1824

Sint-Martens-Voeren
William Nijssen

We starten de wandeling bij het VELTMANSHUIS. Dit is een voormalig kapittelhuis gebouwd in de eerste helft van de achttiende eeuw, maar als kapittel reeds vermeld in 1254 (1). Het is genoemd naar Hendrik Veltmans die hier pastoor was van 1920 tot 1948. Hij stierf in het Ursulinenklooster van ´s Gravenvoeren in 1954. Jaak Nijssen schreef over hem: "omwille van zijn werking voor de arbeiders die voor een hongerloon moesten zwoegen in de Luikse fabrieken en mijnen in de tijd van de 'rooie' priesters Daems en Pottier, wordt hij, de doctor in de godsgeleerdheid, 'weggepromoveerd' naar het Waalse Saint-Remy en later naar Sint-Martens-Voeren (2), één van de meest afgelegen parochies van het bisdom." (3)
Deze buurt heet KWINTEN, een naam die al bestond in 1762-1770 (4). Waarschijnlijk afkomstig van de voornaam Quinten, later als Kwinten geschreven. (5)

We nemen richting de kerk. Zouden we de andere kant oplopen dan komen we uit in ULVEND. In 1403 wordt het gehucht vernoemd als Ulevelt en in 1770 als Ulvelt. (6) We volgen echter het riviertje de VEURS. De kerk werd gerestaureerd in 1650 en groter gemaakt tussen 1728-1730. (7) De toren werd opgebouwd van kwartsiet- en silexstenen en dateert waarschijnlijk nog van vóór het jaar 1000, meende Jaak Nijssen.
Iets verder zien we duidelijk dat de kerk op een mot is gebouwd. (Mot is verwant aan ons woord moaothövvel = dialectbenaming voor mol).

Bij de KOMBERG gearriveerd stijgt het eerste weggetje rechts naar de Jeugdherberg (gebouwd in 1981) en het tweede weggetje rechts naar het buurtschap Kaomerig. We nemen echter het mooie wandelpad linksaf naar de MOT, waar de Veurs in de Voer loopt.

We komen uit bij het EINDE , d.w.z. het einde van het dorp. We draaien naar links en volgen de hoofdstraat. De helling vlak voor ons heet de DRIESBERG (8). Aangezien er in ieder dorp een of meerdere dries of driesen waren, werd in vijf van de zes Voerdorpen de naam veranderd.
Rechts zien we het spoorwegviaduct dat het hele dorpsbeeld beheerst. Het is 251 meter lang en 18 tot 23 meter hoog. Het is onderdeel van de treinverbinding Ruhrgebied -Antwerpen en gebouwd tussen 1915 en 1917. (9)
Boven op de helling rechts ligt het prachtige pleintje, aan de VOGELSTANG. Hier kwam vroeger op Pinkstermaandag de schutterij "op de vogel schieten ". De schutterij bestaat al sinds 1765, volgens de eerste geschreven bronnen, alhoewel de vereniging of het broederschap een koningsplaat bezit uit 1662 (10). De schutterij viert in 2012 haar 350-jarig bestaan.

We wandelenverder, onder het spoor door. De weg links van het driehoekig pleintje loopt naar het gehucht VEURS, de weg rechtdoor naar de KNAP en de weg rechtsaf voorbij de BIES heet SLIMMERSTRAAT, genoemd naar de verdwenen boerderij links in de bocht "op de Slimmer", anno 1644 " op den slimmer". We komen nu uit in de BERG, anno 1655 " in den Berch ". Wanneer we de eerstvolgende veldweg rechts aanhouden voorbij de Shetlandhoeve, staan we uiteindelijk bij het kerkhof, iets verder opnieuw bij het EINDE.
Via de KERKSTRAAT arriveren we terug bij het Veltmanshuis. De weg recht tegenover het hek van de kerk heet de HOFFERSTRAAT, een verwijzing naar het oude leenhof "Hof van de Bongart". (8)

Bronnen

1.Jaak Nijssen, Voeren Aktueel 5, 1983
2.D´r Koeënwòòf 2010 p. 42
3.Pastoor Veltmans Gedenkboek, 1957
4.Jaak Nijssen, Heem 1959, 4.5 p. 5
5.I. Nijkerk-Pieters "Moderne en klassieke voornamen", 1983 p. 125
6.L. Gachard, "Inventaire des archives des chambres comptes", Rijksarchief Brussel.
7.Guido Sweron, Voeren 1994 p. 62
8.J. Nijssen, Heem 1959, 6 p. 9
9.J. Nijssen, " De spoorlijn Tongeren-Aken in oorlogstijd gebouwd", 1985
10.Nico Meens, lezing over de schutterij.

Teuven
Marina Slootmaekers

De naam Teuven zou afkomstig zijn van het Latijnse Tofino (=tufsteen), een naam die al omstreeks 720 zou voorkomen, maar M. Gysseling plaatst er in zijn boek een vraagteken achter. (1) "Een andere meer aanvaardbare verklaring is gebaseerd op het feit dat er reeds vroeg een kasteel (hof) in Teuven aanwezig was. Uit "ten hoven" zou dan Teuven zijn ontstaan". (2) In het zogenoemde Stootboek uit de 14de eeuw staat Thuven. (3) Inderdaad, de heren van Te Beuken (Hendrikkapelle), rechtstreekse vazallen van de Hertog van Limburg, bezaten in Teuven een versterkt huis. (4)
Anno 1540 heet de heer van Teuven: Jan van Uytenhove. (5)

We starten onze wandeling in de straat tegenover de kerk, Mostert, waar ook kan worden geparkeerd. Deze straat is genoemd naar de boerderij die links aan het einde van het geasfalteerde deel ligt en MOSTERT heet.
Volgens Erik Aussems zou het eerste gedeelte van het woord op modder duiden. Achter de boerderij is er een rijk bronnengebied waaraan deze plek zeker haar naam te danken heeft. (2)
Zie hieromtrent Moesdijk en Moesel onder Weert, dat het woord "moos, moes" (= moeras) bevat. Verder Grote en Kleine Moost onder Meijel en Moosthoeve te Heythuysen en Most onder Sevenum, plus het verzamelsuffix t. (6)
Mostert zou dan een verbastering zijn van "moostaard" (= van modderige aard)?
De naam komt al voor omstreeks 1500: "mostart son van toiven" (= mostart zoon van Teuven). (7)
Bij hoeve de Mostert slaan we rechts de veldweg in. We volgen de mooi glooiende PUNTJESWEG tot aan de geasfalteerde VARNSTRAAT, waarschijnlijk van "een met varens begroeide weg". Hier nemen we rechts en dalen naar Teuven.
Bij het gevaarlijke kruispunt, in de volksmond "krutssjtraot" steken we over en bevinden we ons in de HOOFSTRAAT. Halverwege zien we links Hof De Draeck, het oorspronkelijke " ten hove", in de volksmond "oppen hof".
Waarom de Draeck? De kleinzoon van Jan van Uytenhove (zie boven), nl Jan Charles van Uytenhove verkoopt in 1612 de heerlijkheid aan Walram de Draeck, de drossaard van Dalhem. Deze Draecks komen uit een bekend Antwerps geslacht. Zij zouden van betreffend kasteeltje eigenaar blijven tot 1792, dat is een periode van bijna 200 jaar. (4)

Beneden, aan het einde van de Hoofstraat botsen we op de verbouwde voormalige molen van Teuven. "Hier blijft nog in de weiden een waterval over waar vroeger het molenwater begon". (8)
We nemen links en volgen de GIEVELDSTRAAT over het bruggetje van de Gulp.

De Gulp

Welke betekenis zou Gieveld hebben? Waarschijnlijk dezelfde als Ghyvelde tussen De Panne en Duinkerke en Gieberg in 's-Gravenvoeren.

Tegenover het huis links voor de bocht ligt tot tegen het bos een weiland met de bijzondere naam "op enne To'bak".
We wandelen verder. Na twee bochten en een mooi recht stuk zien we aan onze rechterkant een holle weg afgesloten door een slagboom. We gaan de holle weg in en volgen route 84 van het wandelroutenetwerk. Dit is de WITTE WEG, opvallend wit van de mergel die hier aan de oppervlakte komt.

De Witte Weg

Een mooi zicht op Teuven

We volgen het pad langs de bosrand en hebben intussen een erg mooi zicht op het dorp. Het pad is erg berimpeld door de enorme boomwortels.

De met boomwortels beaderde Witte Weg

Bij het volgende knooppunt volgen we route 85.
We komen uit op de weg van Sinnich naar Sippenaken en houden rechts aan richting Teuven. Aan de rechterkant in de bocht zien we een gesloten hek met aan het einde van de laan een schitterend gerestaureerd kasteel. In de volksmond heet het kasteel met zijn omgeving "a ge kloster".

De laan naar het Kasteel van Sinnich

Oorspronkelijk (vanaf 1243) was dit kasteel een abdij voor kanunnikessen van St Augustinus, enkel toegankelijk voor adellijke juffrouwen uit het hertogdom Limburg en het graafschap Dalhem.
Het enige dat nog min of meer herinnert aan die middeleeuwse abdij is het romaans torentje van de kapel uit 1297.

Het romaans torentje van de kapel uit 1297

Na de Slag van Woeringen in 1288 lezen we bij de dichter Jan van Heelu: "Sineke ende Reimersdale" die hertog Jan van Brabant plat liet branden. (4)
Het huidige opvallend frontgebouw dateert van 1750 naar een plan van de Akense stadsarchitect J. Couven. In 1798 werd de abdij door de Franse bezetters als zwartgoed verkocht.
Via de familie Coenegracht kwam het complex aan de familie de Sécillon. Een van de zonen, Lionel, was burgemeester te Teuven van 1921 tot 1963.

We passeren de watermolen van Sinnich, er is echter nog maar weinig dat daaraan herinnert. De huidige eigenaar, eveneens eigenaar van het kasteel, heeft het waterrad dat in de geul voor de molen lag laten verwijderen.
Deze watermolen zou al met naam vernoemd zijn in 1147 " apud Sinneche ". "Tot nu toe vonden we geen oudere molenvermelding in onze streek". (8)

We vervolgen onze wandeling en klimmen naar SINNICH. Bij het pleintje aangekomen, houden we rechts aan en we lopen verder richting Teuven. Even verder lopen we voorbij de KLOOSTERHOFSTRAAT die aan onze linkerkant ligt.
In de Kloosterhofstraat ligt na 200 meter, bij het kapelletje rechts de laan in, de Kloosterhof. Het is een grote vierkantshoeve. De Kloosterhof was een stichting van de abdij van Sinnich. (2)

We wandelen verder richting Teuven. In het dalletje ter hoogte van huisnummers 81 en 82 van TEUVEN-DORP zien we een waterloopje dat onder de straat door loopt richting Gulp. Het is een waterloopje gevormd door de overloop van twee vijvers die op hun beurt gevoed worden door bronnen.
Als we weer beginnen te klimmen, zien we aan onze rechterkant een oud huisje waarvan de gevel begroeid is met wilde wingerd, in de volksmond "i g'n huuf" genoemd. Iets verder aan de linkerkant ligt Herberg Moeder de Gans, een verbouwde boerderij die bij de Teuvenaren bekend is onder de naam "op' n Kaks".
Voorbij de horecazaken houden we links aan richting de kerk, het eindpunt van deze wandeling.
"Het kerkgebouw dat in 1822 heropgebouwd werd, brandde in 1870 volledig af " (4), door een wierookvat dat te kort bij het klokkezeel hing. (9)
Mogen we tot slot nog vermelden dat de ouders van de eerste bisschop van Limburg, monseigneur Heusschen, van Teuven afkomstig waren.

Ook de beroemde architect Charles Vandenhove (geboren in 1927) is een geboren Teuvenaar. Als zoon van de koster was hij in zijn kinderjaren ook misdienaar in Teuven.

Bronnen

(1) M. Gysseling, “Toponymisch Woordenboek met plaatsnamen uit de Benelux tot 1226”.
(2) E. Aussems, Voeren Aktueel nr 4, 1996.
(3) Augustus L. (red.), “De Brabantse lenen tussen Maas en Rijn opgetekend door Jan Stoot ca 1350”. Annales Rodenses, 1994, p. 78.
(4) G. Sweron en Jean-Marie Aussems, “De Sint Pieterskerk van Teuven”, 2003
(5) L. Gachard, “Inventaire des archives des chambres comptes”, Rijksarchief Brussel
(6) H. Kaldenhoven, “Wat betekent deze plaatsnaam?” Limburgse toponiemen, 2007
(7)J.L. Lognoul, “Glossarium van persoonsnamen in de bank van Sinnich-Völkerich tot 1500” thesis.
(8) Jaak Nijssen en Elza Vandenabeele, “Molenboekje”, 1983
(9) Sjöf Deckers (1920-2011)

Sint-Pieters-Voeren
Emiel Lemmens

Kerk gezien vanuit het park van de Comanderie

St. Annakapel

	Wandelroute rond toponiemen van Sint-Pieters-Voeren		
	Plaatsnaam		**Toelichting/ info**
	Bauwerd		
	Trappen		
	Molen		
	Molendries		= langs Voer richting forellenkwekerij
	Veld		
	Aan de dikke Wilge (=t.o. Cantarel)		rechts: In de vol Bemden, Molenbemb, Waterval, in St-Janszegel
	Berg, t.o. Taeter, links ophoog		
	Vreugop		
	Ijzeren peerboom		
	Aan Alsbos, links naar beneden		links: Op Schippersgraaf, In Römersdelle
	Mispelboom		
	Commanderiesdelle ('s-Heerendelle)		
	Koebeek		
	Mertensziegel/Op 't Bounder		
	Klotz		
	Blauwveld/de Priesterheg		
	Rullenkezyn		
	nieuw paadje rechts, door Alsbos		
	langs boven-'s Heerendelle		
	Voszolder		
	links richting Rulen		
	Ruyland		
	Rulenberg af		links Chevey, Meulendelle, Peerdskerkhof
	Brabant		
	Drink		
	Peerds		in de weide onder woning mevr. Diemont zou volgens overlevering een notenboom en een kapel gestaan hebben
	Leemkoel		zicht op Caffèsland, Kerkmorgen, Capounsert, Hollegraaf, Roth, Magis
	Krommejong		tegenover : Kierland
	Zwaan		tegenover : de Pèèsh
	Loesberg omhoog		links: de Keunkelgätz
	de ow zandkoel		
	door Vrouwenbos (Louisbos)		
	Gillisbos		
	Op Hasendries		
	Doeëme (doodeman)		
	Den Ziegel		
	Helligehuske		
	Trappewei		waar woningen staan o.a. van fam. Palmans, Meens, Schillings,Reniers
	Op Reij		
	Bauwerd / Vogelsang		zicht naar de pastorie, kerk, Commanderie …

Remersdaal
Jaak Nijssen

Jaak Nijssen had voor de Werkgroep Voerense Toponiemen het dorp Remersdaal op zich genomen. Hij intervieuwde hiertoe meerdere (oud)inwoners van dit dorp. We konden hem niet meer vragen om hieruit een wandeling te distilleren. We laten u kennismaken met een deel van zijn studiewerk.

Tabel 3. De straten, voorstel

Knoop-punten	Atlas	Limburgs	Voorstel	Verantwoor-ding en Opmerkingen
02 - 03	'c 15		**Kloosterhof-straat / Stateel**	**alternatief**
03 - 05	'c 15		**Rodebos / Stateel**	**alternatief**
04- 05	'c 13		**Rodebos**	
05 - 07a (N648) (+ 02 - 03)	'c 13	Ee g'ne Roeëbèùsj	**Rodebos**	(*12*)
06 - E	('c 15)		**Rodebos**	**Dat "ene huis" in de weide (E2) niet bij Rozengaarde indelen !**
06 - 06a	'c 22	"Nao g'n Èèsden-òp" (SMV)	**Eesden**	Niet: Eisden, om vewarirng met dorpen van die naam te vermijden
07a - 07 - 07b (N6)	'c 13	A g'ne Manjebo	**Manjebo / Magnebois**	Magnebos is een afschuwelijke tussenvorm (*13*)
07 - 08	Aange-legd na 1853		**Naam te vinden,**	Bv. **Manjebosweg (met genitiefs-s) -** Vgl. St.- Martener gedeelte van de weg.
08a - 08b	'c 22	Waeg nao ge Kies	**Kiesweg / Kies**	Gemeenschappelijkeweg met St.- Martens-Voeren
07b- 09a (N648)	'c 13	Òp Hagelster	**Hagelstein**	(*14*)
09a - 09 - 09b	*SMV*		*Hagelstein*	*Het St.- Martener gedeelte van dit gehucht*
09b- 10 (N608)	'c 13	Òp Hagelster	**Hagelstein**	
10 - 11	'c 18	Òp 'ne Risjbrig	**ReeRSberg**	De "RS" opvissen, die onder invloed van de Limburgse "sj" recentelijk als "s" opgevat was geworden .
10 - 12 (N608)	'c 13		**Merkhof**	
17 - 19	'c 18	Òp 'ne Nujjebòòw	**Nieuwenbouw**	Naar de enige hoeve, met bijbehorende percelen, langs die weg (*15*) **(spelling volgens kadaster ca 53).**
17 - 18	'c 17	Òp 'n Dreesje	**Remersdaler-driesen**	Naar de enige hoeve, met bijbehorende percelen, langs die weg,
20 - 17 - 12 + 15 - 16 + 13 - 14	aange-legd na 1853	Ee Maoberig	**Mabroekweg / Vinkenberg + Mabroek + Merkhof**	Slechts een gedeelte van deze weg heet I de omgang "Mabroek".

Zie vervolg

J. Nijssen 2004- Straatnamen Remersdaal 9

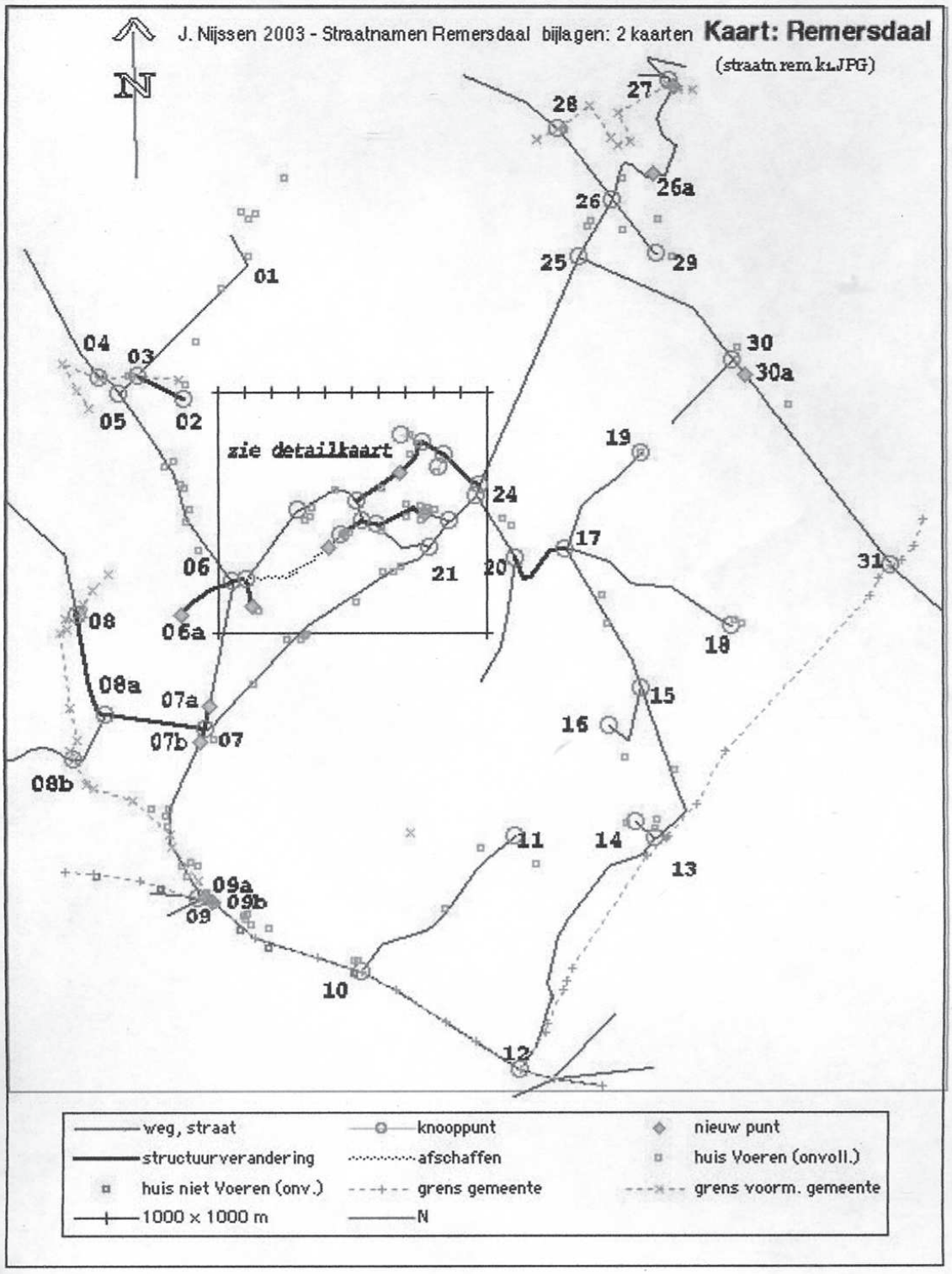
J. Nijssen 2003 - Straatnamen Remersdaal bijlagen: 2 kaarten
Kaart: Remersdaal
(straatn rem k1.JPG)
N
zie detailkaart
01
02
03
04
05
06
06a
07
07a
07b
08
08a
08b
09
09a
09b
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
24
25
26
26a
27
28
29
30
30a
31
weg, straat
knooppunt
nieuw punt
structuurverandering
afschaffen
huis Voeren (onvoll.)
huis niet Voeren (onv.)
grens gemeente
grens voorm. gemeente
1000 x 1000 m
N

Knoop-punten	Atlas	Limburgs	Voorstel	Verantwoor-ding en Opmerkingen
25 - 26	---	Òp Òpzinnig	**Opzinnig**	Met -g, omdat men zegt "de ÒpzinniGer ...
26 - 28	'c 3	Òp Òpzinnig	**Opzinnig / Zinnig**	Zinnig, aansluitend aan Teuven
26 - 26a	'c 16	Òp Òpzinnig	**Opzinnig**	
26a - 27	'c 16 + 'c 2		**Beusdalerweg**	
25 - 30	'c 3	Òp 'ne Middelhòòf	**Middelhof**	(*16*)
30 - 31	'c 3	Òp Boender	**Boender**	Vroeger Boenraad, in verschillende spellingen (*17*)
07 - 21	'c 14	Ee g'n Kuulsjes (Kuiltjes)	**Kultjesweg / Kuulsjeswaeg**	Slechts een gedeelte van deze weg heet Ee g'n K.
21 - 22 - 23 - 24 - **25**	'c 14	Ee g'n Dùrp	**Remersdaler-dorpsstraat / (St.-) Heribertus-straat**	Heribertus is naamgever aan de kerk (*18*)
E - F	'c 72	Ee g'ne Roeëze-gaarde	**Rozengaarde**	
F - G	'c 72	Òp 'ne Vrietef	**Vrijthof**	
E - D	'c 22		***naam schrappen***	Onbruikbare weg
D - C - B	'c 22	Ee g'ne Kobes	**Kobes**	(*19*)
G - B - A2	'c 59		**Poppelpoel**	Zoals kadaster 53
B - A2 - A	'c 59		**Boekats**	nog bekende naam
A- 22	'c 59	A g'ne Baoën	**Born**	beperken tot de directe omgeving van de bron
G - H	'c 59	Ee g'ne Poontes	**Pontes / Poontes**	lokale traditie (huis destijds Heuveners)
H - K - J	'c 59 + "c 5	Ee g'ne Graaf	**Graaf**	lokale traditie
K - L - 24	'c 14	--	**Graverweg**	Naam op te vissen volgens kadaster 53
L - M	----	Òp 'ne Welsjhòòf	Clermonthof / **Welsjhòòf**	Clermontshof in geschriften, Welsjhòòf in de omgang (*20*)
A2 - 21	'c 22	Ee g'n Billesjtraot	**Billestraat** (*21*)	De -n- weglaten, de Gulp (rivier) volstaat voor de hilariteit
23 - 20	'c 16	A g'n ow Sjmid	**Oude Smidse / A g'n ow Sjmid**	Sjmid = smis

Bijlage: Informatiesessie CRAB Hasselt 29 oktober 2003

Bijlage (los): "Kaart: Remersdaal"

Bijlage (los): "Detailkaart: het centrum"

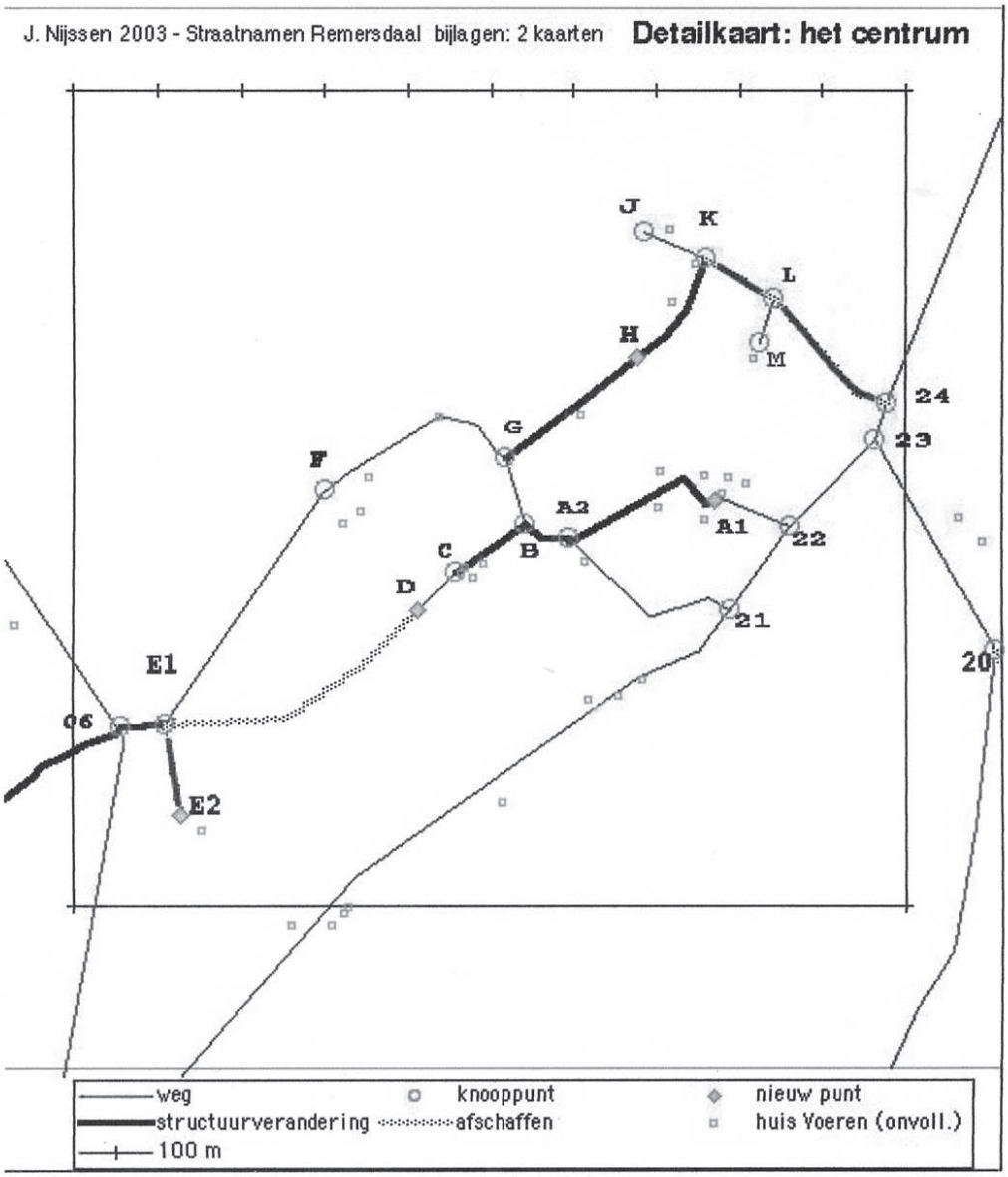
J. Nijssen 2003 - Straatnamen Remersdaal bijlagen: 2 kaarten
Detailkaart: het centrum
J
K
L
M
H
G
F
A2
A1
B
C
D
E1
E2
C6
24
23
22
21
20
weg
structuurverandering
100 m
knooppunt
afschaffen
nieuw punt
huis Voeren (onvoll.)

TRAGE WEGEN: DRAGERS VAN WAARDEVOLLE KWALITEITEN

Zowie Vangeel

Natuurlijk, vreedzaam, ongerept en harmonieus: het zijn allemaal adjectieven die we in het Voerense landschap herkennen. De Voerstreek is niet alleen geografisch maar ook landschappelijk een "speciaal eilandje" in Vlaanderen. Maar durven we tegenwoordig nog met bewondering naar dit historische cultuurlandschap te kijken? Kunnen we er nog van genieten? En hebben we de moed om er zorg voor te dragen? De verwevenheid van trage wegen in Voeren met erfgoed en rust is het zeker waard. Maar het is geen cocktail met een rietje op bestelling. Het is er een die je enkel kan proeven wanneer je verder kijkt dan hier en nu. En jezelf ook openstelt voor wat was en zal of kan zijn.

Trage wegen?

Ze komen voor in verschillende vormen, hebben heel wat functies en kennen verschillende gebruikers: elk pad dat voornamelijk gebruikt wordt door niet-gemotoriseerd verkeer is een trage weg. Maar al deze paden staan ook onder druk: ze worden vaak onterecht afgesloten, ingepalmd of verwaarloosd. Daarom zet Trage Wegen vzw zich al tien jaar in voor behoud, herstel en ontwikkeling van de trage wegen. De vereniging pleit voor een integrale benadering met kwaliteit en multifunctionaliteit. Ook in Voeren.

De Voerstreek bezit nog een grote rijkdom aan deze trage wegen. Een groot deel van de wegen is toegankelijk en wordt nog steeds gebruikt. Maar ook in Voeren zijn wegen onterecht afgesloten door eigenaars, ingepalmd door aangelanden of niet onderhouden door de gemeente. Het spreekt voor zich dat een analyse van het netwerk (verborgen) kansen en uitdagingen voor behoud, herstel en ontwikkeling bloot legt.

Heel wat verschillende vormen van trage wegen vinden we in Voeren terug. Boven: een pad door weilanden ter hoogte van Altenbroek in 's-Gravenvoeren. Midden: een veldweg in het zuidoosten van 's-Gravenvoeren. Onder: een bospad in het Veursbos op de grens van Sint-Martens-Voeren met Teuven.

Mobiliteit, recreatie en ecologie
Op het vlak van mobiliteit zijn het verbindingen die Voerenaars gebruiken om zich verkeersveilig en duurzaam te verplaatsen. Denk maar aan de veldwegen en kerkpaden. Ze lopen van dorp tot dorp, naar de kerk, naar velden of weilanden. In sommige delen van Voeren is het tragewegennet onvoldoende ontwikkeld en zijn er kansen voor het verbinden van dorpen of gehuchten. In Teuven bijvoorbeeld zijn inwoners grotendeels aangewezen op verplaatsingen langs de straten. Herstel van een aantal trage verbindingen zou hier zeker geen overbodige luxe zijn.

De toeristisch-recreatieve mogelijkheden van trage wegen zijn al bewezen. Het wandel- en fietsroutenetwerk en de vele andere wandelwegen zijn voor zowel inwoners als toeristen belangrijk. Maar hier en daar loopt een recreatief netwerk via de straat terwijl er een traag alternatief mogelijk is. Het verleggen van het traject biedt ook mogelijkheden voor het spreiden van verschillende gebruikersgroepen.

En niet alleen de mens is een gebruiker van de trage weg. Heel wat fauna en flora vertoeven op of aan de trage – vaak holle – wegen en zijn bermen. Ze fungeren als habitat: het vliegend hert, de das, de hazelmuis en vlindersoorten voelen zich thuis in deze bermen en zijn ervan afhankelijk. Bovendien komen bepaalde plantengemeenschappen enkel nog in Voerense bermen voor. Het zijn ook natuurverbindingen: dieren (en meegedragen zaden) verspreiden zich sneller en veiliger langs bijvoorbeeld bospaden en koloniseren zo nieuwe gebieden. In ecologisch kwetsbare gebieden zoals beekvalleien en bossen is het aangewezen om herstel, inrichting en gebruik van wegen en paden wel eerst te toetsen op de impact op de omgeving.

Erfgoed
Erfgoed is alles uit het verleden **dat we de moeite waard vinden om te bewaren. Een trage weg kan dus op zichzelf een erfgoedelement zijn of tot erfgoed behoren.** Vele trage wegen in Voeren maken deel uit van het historisch wegenpatrimonium. Inwoners en reizigers verplaatsen zich al eeuwen langs sommige paden. Enkele wegen hebben hun wortels zelfs nog in de Romeinse tijd zoals de Koetsweg.

Langs het ontsluitingsnetwerk van trage wegen vinden we nog veel specifieke historische en culturele elementen: bronnen, waterputten en -pompen, groeves, houtig erfgoed enzovoort. De dorpelingen hadden er toegang tot via het tragewegennet. Deze materiële elementen hadden uiteraard een doel of functie. De oude gebruiken behoren tot het immaterieel erfgoed. Inwoners haalden water bij de bronnen en pompen, ontgonnen vuursteen en mergel voor bouw en landbouw, en gebruikten takken van knotbomen of houtkanten als brand- of geriefhout. Trage wegen en het erfgoed op of aan de wegen zijn dus niet alleen fysieke sporen uit het verleden, maar ook laboratoria van lokale geschiedenis en cultuur. Ze bevatten vaak oude volkse of dialectische toponiemen en dynamische verhaallijnen.

Het is duidelijk dat herwaardering van trage wegen met bijbehorende erfgoedelementen de lokale en kleinschalige erfgoedbeleving stimuleert.

In Voeren bevindt zich langs trage wegen heel wat specifiek erfgoed. Boven: een bron in het gehucht 'Berg' in Sint-Martens-Voeren. Midden: een mergelgroeve in het gehucht 'Krindaal' in Sint-Martens-Voeren. Onder: houtkanten op talud in een holle weg in 's-Gravenvoeren.

Stilte en rust

Stiltegebieden zijn unieke gebieden waar er nog plaats is voor stilte. In de provincie Limburg zijn in 1997 en in een aanvullende meetcampagne in 2008 potentiële stiltegebieden diepgaand onderzocht door het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie van de Vlaamse overheid. Ook in Voeren is er een potentieel stiltegebied afgebakend: stiltegebied Hoogbos-Snauwenberg

Het afgebakende stiltegebied Hoogbos-Snauwenberg strekt zich uit over het noorden van 's-Gravenvoeren. Een klein deel is gelegen in de deelgemeente Sint-Martens-Voeren.

Werken aan trage wegen is bevorderlijk voor rust en stilte. Niet alleen in een stiltegebied maar overal. Behoud, herstel en ontwikkeling van trage wegen beperkt geluidshinder door het stimuleren van niet-gemotoriseerd verkeer. En anders dan een gewone straat, telt niet enkel de verbinding tussen twee punten. Bij een straat heeft het traject op zichzelf geen zin en wordt de afstand als hindernis en tijdsverlies ervaren. Terwijl op trage wegen mensen genieten van de rust en stilte in het landschap tussen start en eindbestemming (die beide evengoed dezelfde plaats kunnen zijn). Trage wegen zijn bovendien de ideale uitvalsbasis om de stilte en rust in de streek te ontsluiten en te verkennen.

Lopende projecten in Voeren

Er zijn dus duidelijk kansen en uitdagingen op het vlak van trage wegen, erfgoed en rust. In die context startten er in de helft van 2010 in Voeren 2 landschappelijke projecten die inspelen op de verwevenheid van deze thema's.

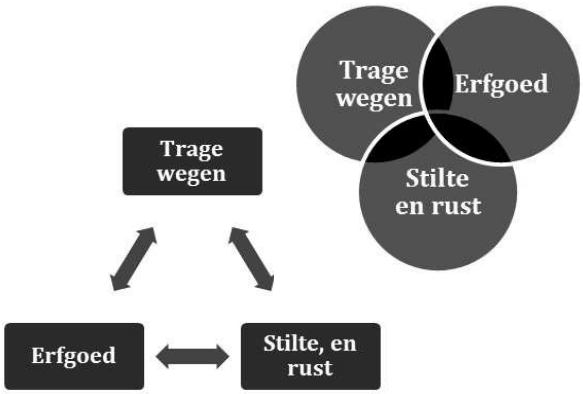

Voeren op weg

Het Leader-project *Voeren op weg* slaat de brug tussen trage wegen en erfgoed. De hoofddoelstelling: het in kaart brengen, evalueren en herstellen van het nog redelijk intact zijnde historische wegenpatrimonium en daarbij horende erfgoedwaarden. Tijdens dit proces is er nauw samengewerkt met vrijwilligers en de lokale bevolking om het draagvlak te vergroten. Want zij zijn de gebruikers van de trage wegen, en dus ook de kennishouders.

De gemeente Voeren is hoofdpromotor en opdrachtgever. Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren is copromotor. En Trage Wegen vzw uitvoerder. De provincie Limburg, de Vlaamse overheid en Europa steunen het project.

Verschillende vergaderingen en publieke overlegmomenten zorgen voor betrokkenheid van de bevolking.

Ervaar en koester de stilte

Het project *Ervaar en koester de stilte* concentreert zich op de stilte en rust in de Voerstreek. De hoofddoelstelling: vormen van ideeën en uitvoer van maatregelen gericht op behoud van stilte en rust in de

Voerstreek. Ook in dit project is er aandacht voor communicatie met en sensibilisatie van de Voerenaars rond de thema's stilte, rust en ruimte.

Het project kadert in de Grote Landschappelijke Eenheden (GLE). Het is ingediend door de drie regionale landschappen in de Provincie Limburg. Voor het stiltegebied Voeren is Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren verantwoordelijk en zij schakelde Trage Wegen vzw in om dit projectonderdeel uit te werken. Provincie Limburg steunt het project.

Resultaten

Het projectproces en de bijhorende resultaten hebben als algemeen streefdoel: een landschap met kwaliteit waar beleving, gebruik en toekomst hand in hand gaan. Het is dus noodzakelijk dat we kansen en mogelijkheden toetsen aan de draagkracht en leefbaarheid in het gebied. Voeren is en blijft een natuurlijk rustige streek.

Bij een zessprong van voet- en buurtwegen in 's-Gravenvoeren maakte de gemeente in het najaar van 2011 twee dichtgegroeide wegen weer toegankelijk. Ze kregen hun eigen dialectische volksnaam weer terug.

In het kader van beide projecten was er een publieksevenement op de Dag van de Trage Weg op 23 oktober 2011. Die dag stond het Voerense landschap in de kijker. De activiteiten legden creatief de nadruk op aanwezige trage wegen maar ook op andere landschappelijke kwaliteiten en immaterieel erfgoed zoals de stilte en rust, oude verhalen en gebruiken.

Momenteel schrijft Trage Wegen vzw aan een gebundeld eindrapport met adviezen voor de gemeente Voeren. Adviezen voor behoud, herstel en ontwikkeling van trage wegen, specifiek erfgoed en rust. Het onderzoek en de adviezen die er uit voort komen moeten een stimulans zijn om deze elementen meer op de kaart te zetten. Letterlijk, in het landschap, maar ook op de gemeentelijke kaart. Het is een beleidsaanzet om de thema's meer en doordacht te verankeren in de gemeentelijke ontwikkelingsvisie. Medio 2012 worden de eindresultaten voorgesteld op een slotevenement.

Voor meer informatie:

Zowie Vangeel
Projectmedewerker Trage Wegen vzw
tel. 011 75 42 46, fax 011 75 42 46 (Hasselt)
Geraetsstraat 25, 3500 Hasselt – Kasteellaan 349 A, 9000 Gent
tel. 09 331 59 24 (Gent)
www.tragewegen.be

PASTOOR JOHANNES CAENEN 1627 OF 1628
17 AUGUSTUS 1708

Dr. J. Christiaan Caanen

Inleiding

In "Heem" is in 1969[2] een artikel verschenen van de hand van Justin Ansay, kanunnik te Luik, maar geboortig van 's-Gravenvoeren. Het artikel is getiteld "DE GRAFSTEEN VAN JAN CAENEN" en begint met de volgende tekst: "In de kerk van Aubel Centrum ligt[3] een grafsteen, die als opschrift draagt: Alles was mij mogelijk, dankzij Hem die mij sterkte gaf. De zeereerwaarde Johannes Caenen, onwaardige pastoor van dit oord in Aubel, stierf op 17 augustus 1708. Hij was 80 jaar oud en 55 jaar priester. In Aubel droeg hij herderlijke zorg gedurende 20 jaar. In 's-Gravenvoeren gedurende 35 jaar. Zijn ziel ruste in vrede."

Foto: Zaquilla van Loenen
Grafmonument in de kerk van Aubel

Vervolgens gaat de schrijver op zoek naar de afkomst van pastoor Caenen. Hij redeneert ongeveer als volgt: vóór de benoeming van pastoor Caenen woonden er in 's-Gravenvoeren al Caenens en ook vandaag de dag (1969) woont er ook nog een Caenen in het dorp. Hij stelt dat iedere Voerenaar vertrouwd is met de naam Caenen en dat hij altijd van de aanwezigheid van Caenens in 's-Gravenvoeren heeft geweten. Ergo, pastoor Caenen zal ook wel in 's-Gravenvoeren geboren zijn. Deze hypothese is onjuist.

In deze bijdrage zal ik de werkelijke herkomst van pastoor Caenen "onthullen". Dan zal blijken dat pastoor Caenen niet uit 's-Gravenvoeren afkomstig is, sterker nog, niet eens uit het huidige België. Verder zal blijken dat pastoor Caenen inderdaad verwant is aan de latere Caenens, maar dat die familieband heel anders is dan de min of meer rechte lijn die Justin Ansay zich voorstelde. Voor de volledigheid vermeld ik hier ook dat de Caenens die rond het jaar 1600 in 's-Gravenvoeren woonden mij niet bekend zijn. Maar mijn kennis van de stamboom Caenen is zodanig dat, zo er al een familieband met pastoor Caenen bestaat, deze band teruggaat op een eventuele afsplitsing die voor 1550 moet hebben plaatsgevonden.

De herkomst van pastoor Caenen

Laat ik maar meteen met de deur in huis vallen: pastoor Caenen is afkomstig uit het huidige Nederlandse Zuid-Limburg, meer precies hoogstwaarschijnlijk uit Margraten. Ik schrijf "hoogstwaarschijnlijk" om een

kleine slag om de arm te houden. Johannes Caenen werd geboren in 1627 of 1628. Viel zijn verjaardag na zijn sterfdag 17 augustus, dan was het 1627, viel deze voor 17 augustus, dan was het 1628. Van deze jaren zijn er geen doopboeken van Margraten (meer). De eerste dopen zijn daar pas

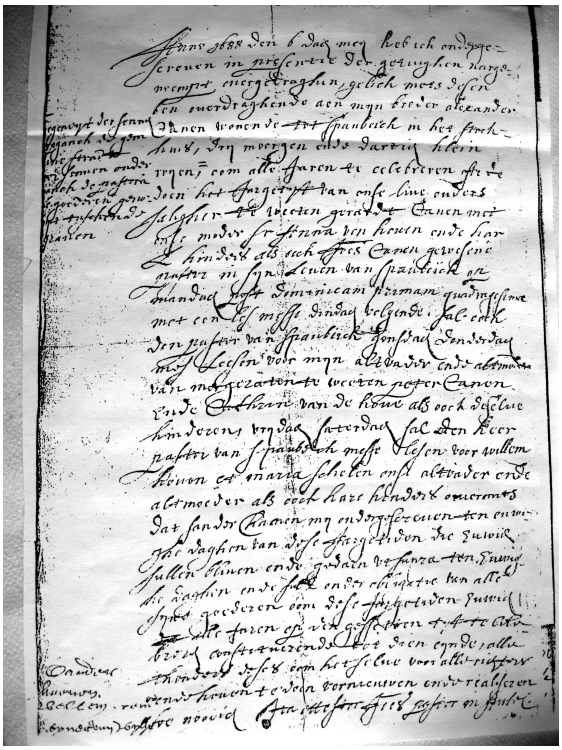

Akte van 6 mei 1688

opgetekend in 1677. Dat zijn vader uit Margraten stamt, staat onomstotelijk vast, maar het gezin was niet erg honkvast. Daarnaast was zijn moeder afkomstig uit Terlinden, dat gedeeltelijk bij Gulpen en gedeeltelijk bij Noorbeek hoorde, dus in theorie zou Johannes ook onder één van deze twee plaatsen geboren kunnen zijn.
Dat zijn familie uit Margraten stamt, blijkt om te beginnen uit een akte uit 1688. Deze akte bevindt zich in het Bisschoppelijk Archief van Luik.
Daarin staat onder meer het volgende:
"Anno 1688 den 6 dach mey heb ich ondergescreven ..... overdraghende aen mijn broder Alexander Canen wonende tot Spaubeich in het stockhuis, drij morgen ende dartig klein royen, om alle jaren te celebreren of te doen het jargetijt van onse live ouders saligher te weeten Gerardt Canen met onse moder Sr Anna van Hoven ende har kinders als auch Joes Canen gewesene pastor in sijn leven van Spaubeich ..." Verder moeten er missen gelezen worden voor: "mijn altvader ende mijne altmoder van Mergeraten te weeten Peter Canen ende Cathrin van de Hove....", alsook voor: "Willem Hoven ende Maria Schelen onse altvader ende altmoeder". Was getekend: "Joes pastor in Aubel".

Duidelijker kan het niet: de ouders van Johannes waren Gerardt Ca(e)nen en jonkvrouw Anna van den Hoven en zijn grootouders Peter Ca(e)nen en Catharina van den Hoven uit Margraten en Willem van den Hoven en Maria Schelen. Catharina van den Hoven heet in Margratense stukken steevast Catharina Sanders. We hebben hier te maken met de familie Van den Hoven alias Sanders; het hierboven vermelde "stockhuis" is waarschijnlijk van deze familie. Willem van den Hoven krijgt in andere stukken het toevoegsel: "genannt van Carsfeldt" en was een jonkheer. Deze familie woonde in Terlinden.

Behalve voor de ouders en grootouders werden er ook missen besteld voor een andere Johannes Canen, gedurende zijn leven pastoor van Spaubeek. Helaas is er geen parochiearchief meer uit die tijd, maar bekend is dat deze Johannes pastoor van Spaubeek was van 1648 tot 1652. Verder is over hem (nog) niets bekend, behalve dat hij een oom was (en waarschijnlijk dus ook de peter) van onze Johannes. Dat hij een oom was blijkt uit een andere akte waarin missen

besteld worden. Deze akte is van 20 jaar later, 25 juni 1708, nog geen 2 maanden vóór de dood van Johannes. Voor de schepenbank van Geleen draagt Johannes, pastoor van Aubel aan zijn broers Alexander en Willem Caenen grond over ten behoeve van missen voor Gerard Caenen, Anna van de Hoeven en wijlen Johannes Caenen, pastoor geweest te Spaubeek, vader, moeder en *oom* van de heer comparant. Behalve grond in Spaubeek, had Johannes zijn hele leven bezittingen in Margraten.

De stamboom van de familie Caenen

De oudste bekende stamvader van pastoor Caenen is Peter Kanen, waard in De Kroon te Gulpen, genoemd Kanen van Valkenburg. Hij duikt voor het eerst op rond 1450. Aangenomen mag worden dat de familie daarvóór in Valkenburg woonde. Een ongedateerd necrologium van rond 1500 van de kerk van Valkenburg bevestigt dit: daarin komen meerdere Caenens voor, zelfs ene "Peter Kanen de Galopia". Het is waarschijnlijk dat dit de waard in De Kroon is, sterker nog: ook in Valkenburg had de familie een herberg De Kroon. Daarna volgt een Johannes en dan weer een Peter. Deze Johannes en Peter zouden mij tot nu toe onbekende broers kunnen hebben gehad waarvan de vroeg 17e-eeuwse Caenens in 's-Gravenvoeren zouden kunnen afstammen. Andere familieleden kunnen ook geweest zijn Jan van Vouren alias Canen die in 1510 in Maastricht wordt vermeld en Jachop Kanen, leenman van de abt van Luxemburg, die op 24 juni 1500 vermeld wordt "huijs en hoef aen haldende omtrijnt twe derdel moergen gelegen te Voeren tegen dye meulen". Misschien is dit wel de grootvader van de Jacob Caenen die door Ansay eveneens vermeld wordt. Deze bezat rond 1573 een papiermolen in Voeren en zou naar Amsterdam zijn gevlucht. Zijn vrouw Cathrijn kwam op 2 maart van dat jaar naar Voeren om met een volmacht van haar man een pachtcontract voor de molen af te sluiten.

En dan is er nog een derde (Hr) Jacob Caenen. Van hem ontvangen Peter Caenen van St. Margraten en zijn zusters Agnes en Geertruyd in 1541 een huis tegenover de Cruysbroederen in Maastricht. Deze Peter is de laatst genoemde Peter in de rechte lijn, de kleinzoon van Peter in de Kroon. Deze Jacob is waarschijnlijk dezelfde persoon van wie uit andere bronnen blijkt dat hij kloosterling en kapelaan was van Onze Lieve Vrouw in Maastricht en dat hij afkomstig was uit 's-Gravenvoeren. De naam van zijn vader was Cornelis.

Peter was de 1e generatie Caenen die in Margraten, meer precies het gehucht Ter Maer, woonde. Hij had behalve twee dochters drie zonen: Johan, Nicolaes en Christiaen. Johan speelde een belangrijke rol in het brouwersgilde van Maastricht en was er in 1583 burgemeester. Nicolaes was van 1544 tot 1591 rentmeester van het Land van 's-Hertogenrade; een kopie van de benoeming door keizer Karel V is in mijn bezit. Na 1566 werd hij ook aangesteld als commissaris met als opdracht de beeldenstormers te vervolgen. De vroeg-17e-eeuwse Caenens uit 's-Gravenvoeren zouden ook van hem kunnen afstammen.

Christiaen (Kerst) bleef in Ter Maer en zette het boerenbedrijf voort. Hij trouwde met Margriet Tzije en zij kregen drie zonen; Peter, Kerst en Claes, en een dochter Barbara. Peter trouwde dus met Catharina van den Hoven alias Sanders. Kerst trouwde met Judith Solders en Claes met Anna Jekermans. Van Peter en Kerst leven heden ten dage nog afstammelingen, de lijn van Claes stierf 2 generaties later al uit. De zoon van Claes, weer eens een Christiaen, was de

pater Augustijn/apostaat waaraan Ubachs aandacht besteedt in zijn boek "Twee heren, twee confessies. De verhouding van Staat en Kerk te Maastricht, 1632-1673"[4]

Het gezin van Peter Caenen en Catharina van den Hoven alias Sanders

Peter en Catharina worden op 30 mei 1593 voor het eerst als paar genoemd. Uit diverse vermeldingen blijkt dat zij in Ter Maer woonden. In 1588 en 1623 wordt Peter genoemd als leenman van het Land van 's-Hertogenrade, op 6 februari 1602 blijkt hij "momber der kerke van Sint Margraten" te zijn en verder zat hij lange tijd in de schepenbank. Vaststaat dat Peter en Catharina in elk geval de volgende kinderen hadden: Jan, Alexander, Claes, Gerard en Maria. Jan was dus pastoor in Spaubeek. Alexander was onder meer schepen van Margraten, maar hij woonde ook in Maastricht. Maria trouwde eerst met ene Jan Bemelmans en later met Heyn Hoessels. Claes was de volgende stamvader van de schrijver dezes, maar hij is ook van belang voor de Caenens die later in 's-Gravenvoeren opduiken. Het lijdt evenwel nauwelijks twijfel dat de Christian Canen die op 8 februari 1615 vermoord werd en wiens grafkruis nog te vinden is op het kerkhof van Margraten, de oudste zoon was van Peter en Catharina. Zie hierover mijn artikel in Op de heugte 2009[5]: *Het oudste grafkruis van Margraten*. Dit was overigens niet de enige dramatische gebeurtenis in het leven van het gezin: rond 1615 voert Peter een uitputtend proces tegen Frans van Eynatten, heer van Gulpen en Margraten en Jacob Ingber, pastoor van Margraten. Op enig moment dreigden ze hem zelfs de rechter hand af te hakken. Zie hierover mijn artikel in Op de heugte 2010: *Een monsterproces in het midden van de Tachtigjarige Oorlog (en een kleiner proces)*.

Van de kinderen van Peter en Catharina is in de archieven vrij veel te vinden, behalve dan van de vermoorde Christiaen en Jan, de pastoor van Spaubeek. In Margratense archiefstukken komt hij niet voor, we kennen hem alleen uit Spaubeek. Dit in tegenstelling tot zijn neefje Johannes die zijn hele leven en ook nog na zijn dood in de archiefstukken van Margraten figureert.

Het gezin van Gerard Caenen en Anna van den Hoven

Het is te verwachten dat het paar hun eerste zoon Peter genoemd heeft. De Peter Caenen uit Margraten die op 14 november 1651 het burgerschap van Maastricht krijgt, komt hiervoor in aanmerking. Hij is dan 26 jaar oud. Dan is hij waarschijnlijk in 1625 (eventueel 1624) geboren. Hij huwt Catharina van der Meulen, de weduwe van Lambertus Vliecks, met wie ze al 6 kinderen had. Peter overlijdt voor 14 februari 1678.

Tussen Peter en Johannes is er nog "ruimte" geweest voor Willem, vernoemd naar Anna's vader, Willem van den Hoven. Willem trouwt in 1675 in 's-Gravenvoeren! met Clementine Duyckers. Hun afstammelingen wonen nog 3 generaties in 's-Gravenvoeren, daarna komen ze in Moelingen terecht.

Vervolgens is er Kerst (Christiaan). Op 20 augustus 1668 huwt hij Anna van Wijler in (de lezer raadt het al) 's-Gravenvoeren. Zij vestigen zich in Terlinden. Het paar had o.a. een zoon Gerard. Hij is waarschijnlijk de Gerard Caenen die in 1703 in Mheer door Waalse rovers vermoord wordt.

De laatste zoon is Sander. Ook hij trouwt in 's-Gravenvoeren, op 8 juli 1671, met Maria Duyckarts. Hun dochter Anna, gedoopt op 1 maart 1676 te Spaubeek, trouwt op 12 februari 1705 met Mathias Huynen uit 's-

Gravenvoeren; het huwelijk wordt in Spaubeek voltrokken. De afstammelingen van zoon Johannes blijven in Spaubeek. Met Johanna, de echtgenote van Nicolaes Stassen, die begraven wordt op 30 april 1790, verdwijnt de naam Caenen uit dit dorp. Gerard en Anna hadden verder tenminste 3 dochters: Maria huwt in juli 1651 in Schinnen met Claes Meecx, Elisabeth trouwt op 14 januari 1671 met Gerard Royen, ook zij in 's-Gravenvoeren, en Barbara huwt Cornelis Wolters (plaats en datum onbekend). Er was ook nog een vierde dochter, Catharina, gehuwd met Paulus Jahae. Maar daarmee is iets raadselachtigs aan de hand: in een akte van 7 maart 1678, ze is dan al weduwe, wordt van zowel Keerst Caenen van Terlinden als van Johannes Caenen, pastoor van 's-Gravenvoeren, gezegd dat hij "haeren halven broeder" is. Dit is opvallend omdat in andere akten gezegd wordt van zowel Gerard als Anna dat ze "iersten eestand" zitten. Misschien was er sprake van een "voorkind".

Even terug naar het ouderpaar: hun precieze geboortedata zijn niet bekend, maar wel de data en de plaatsen van hun begrafenis: Anna van den Hoven wordt op 29 april 1669 in Spaubeek begraven, Gerard op 3 juli 1670 in 's-Gravenvoeren.

De verbinding met Spaubeek

Alles wijst erop dat Gerard en Anna van Margraten naar Spaubeek zijn verhuisd in de periode dat Gerards broer Johannes daar pastoor was. Op 24 mei 1651 koopt hij ten overstaan van de Schepenbank van Geleen 62,5 kleine roeden akkerland van ene Jan Simons. Het zou kunnen zijn dat hij al voor 1648 naar Spaubeek verhuist, want reeds op 15 april 1645 verobligeert hij zijn huis en hof, gelegen in Ter Maer, aan de paters annunciaten in Maastricht vanwege een lening van 1.300 gulden. Zijn broer Nicolaes, gehuwd met Marie Kevers, wordt halfwin. In 1663 wordt in Margraten gewag gemaakt van Gerard Caenen van Spaubeek, die een huis en hof bezit in Ter Maer. Zijn broer Claes is inmiddels overleden. Zijn schoonzus Marie Kevers bezit onder Margraten en Gulpen 20 bunders grond, maar geen huis en hof. We mogen dus gevoeglijk aannemen dat de ouderlijke boerderij aan Gerard is toegedeeld. Later krijgt onze pastoor Johannes de boerderij en op 7 oktober 1682 verkoopt hij deze voor 100 pattacon aan zijn neef, ook Jan Caenen, zoon van genoemde Claes en Marie Kevers.

De afstand Margraten-Spaubeek is aanzienlijk, bijna 20 kilometer. Het is de vraag of Gerard naar Spaubeek vertrokken is uitsluitend omdat zijn broer Johannes daar pastoor was of dat er nog andere verbindingen zijn. Er zijn aanwijzingen dat de familie van Gerard's moeder, Catharina van den Hoven alias Sanders, verbindingen met deze omgeving had. In 1554 wordt in Geleen vermeld dat ene Zanders van de Hove een huis en hof bezit; in een artikel over Gijs van Eijll brengt H.C.J.M. Kreijns[6] Peter Sanders alias van den Hove in verband met hoeve Terborg onder Schinnen. Deze hoeve ligt zeer dicht bij Spaubeek. In 1554 bezit ene Sanders van den Hove huis en hof in Geleen. Veelzeggend is ook dat in de hierboven gepresenteerde akte van 6 mei 1688 vermeld wordt dat Sander Caenen, broer van onze pastoor, woonachtig is "in het stockhuis". Het is mogelijk dat dit huis door hun vader Gerard is aangekocht, maar veelal gaat achter dit begrip een langere geschiedenis schuil.

Waar werd pastoor Caenen opgeleid?

In de tijd dat zijn oom Johannes pastoor van Spaubeek was, hoorde dit dorp bij het bisdom

Roermond. Het bisdom had in die tijd nog geen eigen seminarie. Het dichtstbijzijnde seminarie was in Luik. Ik ben er nog niet toe gekomen naar Luik te gaan om dit uit te zoeken, maar het zou kunnen, temeer daar de de gehele familieband onthullende akte van 6 mei 1688 zich in het Bisschoppelijk Archief Luik bevindt. Een andere mogelijkheid is dat hij in Spaubeek door zijn oom is opgeleid; dat gebeurde in die tijd wel meer. De bisschop stelde vervolgens een onderzoek in en als de kandidaat geschikt bevonden werd kon hij gewijd worden.

De latere Caenens in 's-Gravenvoeren

Van horen zeggen[7] is mij bekend dat er tot in de jaren '80 van de vorige eeuw Caenens in 's-Gravenvoeren woonden. De laatste was Albert die een kruidenierszaak had op de Pley. Hieronder zal ik de stamboom van deze Albert geven. Daaruit blijkt dat er een familieband is met pastoor Caenen, maar via een behoorlijke omweg.

We gaan terug naar de vader van onze pastoor, Gerard Caenen. Reeds vermeld werd dat deze een broer Claes had, gehuwd met Marie Kevers. Claes en Marie hadden onder meer een Jan. Deze Jan koopt op 7 oktober 1682 huis en hof in Ter Maer van onze pastoor. Jan wordt begraven op 13 april 1700. Tenzij anders vermeld, speelt alles zich in Margraten af. Jan was gehuwd met Catharina Jahae († 1707). Zoon Claes uit dit huwelijk wordt op 26 januari 1685 gedoopt en op 31 mei 1740 begraven. Op 19 februari 1709 huwt hij Elisabeth Mullenaers († 1756). Uit dit huwelijk worden 11 kinderen geboren waaronder de zonen Peter en Christiaan. Met Peter wordt de directe lijn van de schrijver dezes voortgezet, met Christiaan gaan we richting Albert. Christiaan wordt gedoopt op 3 april 1723 en wordt begraven op 22 december 1792. Op 11 oktober 1750 huwt hij Margaretha Naecken (1728-1805). Nummer 8 uit een rij van 10 kinderen is Jacobus; op 17 maart 1763 wordt hij gedoopt. Op 23 september 1792 trouwt hij in Mheer met Maria Ida Kruydt, dochter van Jean Kruydt en Ida Broers. Haar geboortedatum is mij niet bekend, maar ze overlijdt op 24 juli 1851 in Mheer. Jacobus overlijdt eveneens in Mheer, op 30 oktober 1814, 10 dagen voor de geboorte van zijn 10e kind. Uit dit huwelijk wordt op 20 oktober 1806 Henri geboren. Dan scheelt het maar een haartje of deze Caenen-tak had 's-Gravenvoeren nooit bereikt, maar op 53-jarige leeftijd, om precies te zijn op 21 april 1860, trouwt Henri in 's-Gravenvoeren met de 25 jaar jongere Lucie Bijen en slaagt erin een zoon te produceren, ook Henri genaamd. Henri wordt geboren op 13 maart 1862 in 's-Gravenvoeren en overlijdt aldaar op 5 december 1929. Omdat we nu terug zijn in 's-Gravenvoeren zal ik de gezinnen voor zover mij bekend zo volledig mogelijk weergeven.

Foto: Zaquilla van Loenen
Grafsteen van Henri Caenen en Marie Anne Bours

In 1883 treedt Henri in het huwelijk met Marie Anne Bours, geboren op 24 november 1863, overleden te 's-Gravenvoeren

op 3 januari 1932. De grafsteen van dit echtpaar bevindt zich nog op het kerkhof van 's-Gravenvoeren.

Uit dit huwelijk:
1 Marie Caenen, overleden te 's-Gravenvoeren op 26 juni 1960 (76 jaar oud). Huwt Pierre Habets, overleden te 's-Gravenvoeren op 16 mei 1958, 75 jaar oud. Van beide is er een grafsteen op het kerkhof van 's-Gravenvoeren. Uit dit huwelijk zouden 3 kinderen zijn geboren, waaronder ene Giel, inmiddels overleden.
2 Henri Caenen, overleden te 's-Gravenvoeren op 18 november 1960 (74 jaar oud); hij zou zeer klein van postuur zijn geweest.
3 Albert Caenen, geboren en overleden te 's-Gravenvoeren, eigenaar van winkel op de Pley in 's-Gravenvoeren
4 Jean, geen kinderen.
5 Angèle, huwt NN Wolfs, Maarland, 12 kinderen, overleden.
6 Mathilde, huwt NN Cerfontaine, beiden overleden in Sint-Martens-Voeren waar hun zoon en dochter nog wonen.

Foto:Zaquilla van Loenen
Grafsteen van Albert Caenen

Henri huwt Hélène Muijtjens, geboren te 's-Gravenvoeren op 13 maart 1900, overleden aldaar op 15 november 1973. Van beide is er een grafsteen op het kerkhof van 's-Gravenvoeren.

Uit dit huwelijk:
1 Henri Caenen (mij verder niets over bekend);
2 Jeanne Caenen, geboren te 's-Gravenvoeren op 27 juli 1928. Huwt (1) NN Spauwen, (uit dit huwelijk in elk geval een dochter) en (2) NN Brugs (anno 2003 woonachtig te Visé).

Albert huwt NN Deckers, naar men mij gezegd heeft afkomstig uit Sint Geertruid. Geboorte- en overlijdensdatum zijn mij niet bekend. Op het kerkhof van 's-Gravenvoeren is een grafsteen met de summiere vermelding Caenen-Deckers 1904-1973. Op deze is steen is een foto van Albert bevestigd, dus hij zal er in elk geval begraven liggen. Caenen-Deckers suggereert dat zijn vrouw er ook ligt. Verder is er een bordje aan bevestigd met de tekst: A mon épouse Ghislaine Hauregard 1944-1990. Zij zou de echtgenote zijn van de uit dit huwelijk geboren zoon René zijn. Deze zou in de buurt van Brussel wonen en geen kinderen hebben.

Bronnen
[1] In dit artikel heb ik de verwijzingen naar archiefbronnen weggelaten. Geïnteresseerden kunnen deze opvragen bij de auteur: Lavendelweerd 1, 6229 TV Maastricht; e-mailadres: JCH.CAANEN@HOME.NL
[2] 13e jaargang, nr. 5-6, sept./dec. 1969

[3] Kennelijk lag de grafsteen in 1969 nog in de kerk, nu is hij ingemetseld in de muur bij de linkeringang; het nemen van een foto wordt bemoeilijkt door de houten wand waarin de kerkdeuren zich bevinden.
[4] Maaslandse Monografieën, nr. 21.
[5] Uitgave van de Heemkundevereniging Margraten
[6] Gijs van Eijll, zijn voorouders en verwanten. Een hypothese, in Limburgs Tijdschrift voor Genealogie 31-2003, blz. 16-24
[7] De gegevens over de laatste jaren zijn nog niet openbaar. Ik hou me aanbevolen voor aanvullingen van de kant van de lezer.

RULLEN VUURSTEENEXCURSIE 31 MEI 2011

Jos Buysen

Reeds 13 jaar geleden werd er een eerste pijpleiding aangelegd, waarbij de voorname Rullensite van vuursteenartefacten werd geschonden. Toen werd er ook al een bezoek gebracht door leden van de Heemkring Voeren e.o. onder begeleiding van Jean-Pierre de Warrimont. Een verslag en wat achtergrondinformatie is te vinden in d'r Koeënwòòf nr. 16 van de hand van H.-C. Straet en Jaak Nijssen. De eerste schreef Rullen, de tweede steeds Rulen volgens de originele uitspraak. In dit verslag hanteer ik toch Rullen, omdat het toponiem als zodanig onder archeologen bekend is en gebruikt wordt in de benaming Rullenvuursteen. In 1998 werden de werkzaamheden van Distrigas voor een paar dagen stilgelegd om de vindplaats te kunnen onderzoeken, zij het rudimentair.

Foto: Maurice Heusèrr

Nu er een tweede pijpleiding aangelegd wordt, zien wij onze kans schoon om langs te gaan als op Rullen de grond is opengelegd. We azen er al maanden op, omdat ze al heel lang bezig zijn op Hagelstein en Magis. Maar er valt totaal geen inschatting te maken hoe snel de werken vorderen. Plots is het dan zover en staan de graafmachines op Rullen. Snel worden de geïnteresseerden die zich hadden opgegeven gewaarschuwd. En op de dinsdagavond verzamelen zich Theo Broers, Jos Buysen, Fred de Warrimont, Jean Pierre de Warrimont, Pien de Warrimont, Jules Evers (buurman van en meegekomen met) Julien Geelen, Maurice Heusèrr, Willy Machiels, Elza Nijssen-Vandenabeele en Wiel Schins.

Jean-Pierre de Warrimont, natuurkundige, is wederom gevraagd de excursie te begeleiden, omdat hij een kenner van het terrein en de te vinden silexartefacten is. Als jongen van 6 jaar liep hij hier al rond om stenen te zoeken, en het heeft hem nooit meer losgelaten. Hij publiceerde wetenschappelijke artikelen over de Rullenvuursteen. Hij wordt vergezeld door Wiel Schins, chemicus en voorzitter van de Nederlandse Geologische Vereniging, afdeling Limburg. Hij heeft onlangs een site van Bandkeramiekers ontdekt, ergens in het Maasdal tussen Eijsden en Wezet. Geen overbodige luxe om er wat kenners bij te hebben. Zelf heb je niet snel in de gaten dat een steen "iets" is. Ik kom er ook te laat achter waarom men een plastic zak bij zich heeft. Niet alleen om een schepje in mee te brengen, maar vooral om er de gevonden voorwerpen in te doen.

Hun eigen fascinatie gaat vooral uit naar de verschillende kleuren in de vuurstenen die we vinden. Zoals grijze vuurstenen met roodbruine stukken en zwarte vuurstenen met een bruine laag onder de cortex, maar ook de honinggele exemplaren, zo kenmerkend voor de vuurstenen van het hogere deel van Rullen en het Vrouwenbos (N 50 44.194, E 5 49.744). Juist artefacten van deze soort worden op honderden kilometers afstand teruggevonden maar worden altijd Rullenvuursteen genoemd. In het Rijnland wordt materiaal gevonden, waarbij

men een voorkeur voor uitgesproken gele en bruine knollen vertoonde. Deze kleuren zijn ontstaan, doordat de eluviale vuursteenconcentraties daar vaak vermengd zijn met bontgekleurde zanden (Felder 1998, Vermeersch et al. 2005). Ook in Maastricht-Randwyck, Lochterveld is veel Rullenvuursteen gebruikt, hoewel de nederzetting daar slechts circa 4 km van Rijckholt verwijderd was. (de Grooth, 2007). Wat we vinden blijkt allemaal afval te zijn.

Foto: Maurice Heusèrr

Afslagen die niet goed genoeg waren. Kernstenen waar eerst een kop vanaf geslagen werd om een plat vlak te krijgen, waar vervolgens langs de kanten de klingen afgeslagen werden. Merkwaardige rolronde vuurstenen met een dikke cortex, met alleen suggesties over hun herkomst. Twee toch wel mooie bijlen maar ongepolijste halffabrikaten, en zelfs keramiek met houtskool. Resten van bivakkerende vuursteenbewerkers, dus geen plaatselijke bewoners. C14 koolstofdatering van soortgelijke vondsten uit 1998 wijzen op laatneolithische aanwezigheid.

In wat lagere delen van Rullen (N 50 43.144, E 5 49.345) treft men blauwgrijze vuursteen, die heel veel lijkt op de vuursteen van Rijckholt en Mheer. Geologisch gezien zijn ze even oud. Ze komen ook uit dezelfde kalksteenlaag, net als die van Ternaaien, Lixhe. Maar de vuursteen van Rullen zit echter niet meer in het krijt. In Rijckholt pleegde men mijnbouw, op Rullen dagbouw. Het krijt is geërodeerd, en later kwam er in het tertiair zand overheen. Dat heeft de vuursteen tijdens de ijstijden beschermd en daardoor is hij van heel goede kwaliteit. Het Tertiair was een periode met een warm klimaat, subtropisch/tropisch, waarin veel ijzer vrijkwam. Dat zorgde voor een donkere, bruine laag vlak onder de cortex. Dieper van binnen ziet ie er hetzelfde uit als de Rijckholtvuursteen.

De eerste site werd in 1893 ontdekt door De Puydt. In 1920 ontdekten anderen niet veel verderop een tweede site. Om ze van elkaar te onderscheiden noemden ze de eerste Rullen-Bas en de tweede Rullen-Haut. Het viel in eerste instantie op dat in de ene site dikkere knollen te vinden zijn, met vooral bijlartefacten. Voor bijlen zijn mooie, grote vuurstenen nodig, omdat er geen fouten of barstjes in mogen zitten. Die kunnen ervoor zorgen dat de bijl in gebruik te snel kapot gaat. In de andere site zou men vooral zijn uitgeweest op het maken van klingen. De latere onderzoeken brachten meer plaatsen aan het licht tussen Rullen-Bas en Rullen-Haut waardoor die twee sites met elkaar verbonden worden. Nu lijkt het er op dat het onderscheid in debitagetechnieken meer op toeval berust en kan men het geheel als één site beschouwen (Vermeersch et al. 2005).

Rullenvuursteen komen we al tegen in de Bandkeramiek. Bij een analyse van de Bandkeramische Belvedèregroeve opgraving uit 1988 treft men een aantal Rullenvuurstenen aan. Dus 5000 vóór Chr. was er al ontginning op Rullen, het begin van de landbouw. Na de Bandkeramiek ontwikkelt zich de Rössencultuur 4800 vóór Christus met opvallend veel gele Rullenvuursteen. De ontginning daarvan vond toen dus zijn hoogtepunt. Latere culturen gingen over op grotere werktuigen ten gevolge van grotere ontginningen. Voor grotere werktuigen had men ook grotere vuursteenknollen nodig. Daarvoor paste men de mijnbouw toe zoals in Rijckholt.

Foto: Maurice Heusèrr
De uitgraving voor de pijpleiding laat op verschillende plekken een doorsnede zien van de ontginningskuilen. De donkere laag aan de onderkant is een ijzer-mangaanafzetting.

Bronnen

de Grooth Marjorie,
2007: KEC_CE_Vroege Prehistorie.pdf op www.limburg.nl

Nijssen, Jaak, 1998: Archeologie: Mijn genen? d'r Koeënwòòf 16, 3-4.

Straet, H.-C., 1998: Nos sites archéologiques et Distrigaz, d'r Koeënwòòf 16, 2-3.

Vermeersch, Pierre M., Jamie Chowz, Guido Creemers, Isabelle Masson-Loodts, A.J. Groenendijk & Marc De Bie, 2005: EEN LIJN DOOR HET LANDSCHAP. Archeologie en het VTN-project 1997-1998, Deel II, Neolithische vuursteenontginning op de site van Rullen (Voeren, prov. Limburg).

Warrimont, J.P. de, 2011: Digitale opnames van uitleg tijdens de Rullen vuursteen excursie 31 mei 2011, Heem en Natuur Voeren.

Warrimont, J.P. de & A.J. Groenendijk, 1995: Middenpaleothische oppervlaktevindplaatsen
in de Voerstreek, Archeologie in Limburg 65, 33-44.

DE KERKSTRAAT IN SINT-MARTENS-VOEREN IN VROEGERE JAREN

Elza Vandenabeele

In 1956 kwam ik in Sint-Marten wonen en als vrouw van een zelfstandige moest ik al mijn inkopen in het dorp doen. En ze over alle winkels verdelen! Je kon toen in Sint-Marten ook bijna alles vinden. Vooral de Kerkstraat was een echte winkelstraat: zes winkels en een café. Verder een boerderij en enkele woonhuizen. Altijd volk in die straat, te voet of met de fiets. Na de zondagse mis (er waren er drie!) moest je in elke winkel je beurt afwachten. Wie van buiten de dorpskern kwam, deed dan meteen zijn boodschappen.

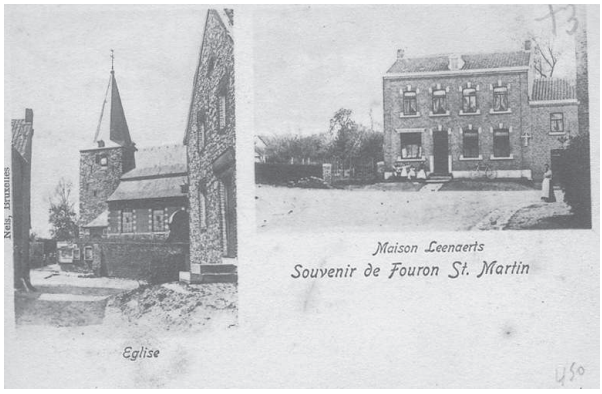

Verzameling Theo Broers *vóór 1906*
De rechtse foto toont het oudste uitstalraam van de straat, toen al in de familie van "mamzel Leenaerts". Op de linkse foto, aan de linker kant "Op 'n trepkes"; het rechtse huis staat er niet meer. Daar werd later de winkel van Lies Vroonen gebouwd, nu privé bewoond.

Buiten de Kerkstraat waren er in het dorp nog vijf winkels en een café. De winkels van de gehuchten, die van Veurs en die van de Plank, brachten de waar ook aan huis bij vaste klanten buiten het dorp. Een paar dagen ervoor kwam iemand langs om de bestellingen "op te nemen".
Je zal zeggen: konden zoveel mensen van die plaatselijke winkels leven? Meestal was de winkel van de vrouw en had de man zijn eigen

Verzameling Theo Broers *tussen 1906 en 1919*
We staan op straat ter hoogte van de kerk en kijken naar de winkel Leenaerts. Vooraan rechts en links een café. Voetpaden en goten met "kinderkopkes" . De straat zelf is (volgens de overlevering) verhard met aangereden steenslag.

Foto: Zaquilla Van Loenen *2012*
Bemerk de verschillen! Winkels weg, cafés weg, andere voertuigen en een andere bestrating. De boerderij rechts werd een B&B met terras en cafeetje.

beroep. Er waren ook ambulante handelaars. Een groenteman uit Aubel wekelijks, een "klerenjood" elk jaar en af en toe een verkoper van vlechtwerk. Een leurder kwam regelmatig langs met kleine dingen: naaigerief, veters, sokken... Dat was op de overgang tussen handelen en bedelen. Bedelaars waren er ook, altijd uit verdere dorpen.
Maar hier beperken we ons tot de Kerkstraat. Even overlopen wat er in 1956

was. De vermelde huisnummers zijn die van nu. Ik geef de winkels de naam die wij er "thuis" aan gaven.
Tegenover de kerk, op nummer 4, was de winkel van Lies Vroonen (de "Welvaart", later de "Java"), een kruidenierswinkel. In zo'n winkel kon je alles kopen om te poetsen, te eten en te drinken maar geen verswaren. Op de andere hoek met de Hofferstraat (nummer 6) lag het café van de zusters Hendricks, "op 'n trepkes". Dat is duidelijk, de "trepkes" zijn er nog. Ernaast (nummer 10) de slagerij van Zjeuf Colin met, binnen door een deur verbonden, de kruidenierszaak van zijn schoonmoeder. Later was die van zijn vrouw en werd de

Verzameling Theo Broers begin 20er jaren ? Geen elektriciteit, geen Sint-Jozefzaal (het huidige Schuttershof).

"Végé". Er tegenover de winkel van Louis Kerff (nummer 11). Kerff was kleermaker, deed ook reparaties. Zijn vrouw hield een winkel van bonnetterie: ondergoed, kousen, truien, blouses, sjerpen, knopen, ritssluitingen... Op het hoekje (huis nummer 3) was de winkel van "de Lily": slager én kruidenier. En tegenover de Kerkstraat, ook in de Sint-Martenstraat (nummer 4), bevond zich de kruidenierswinkel van "mamzel" Lenaerts.

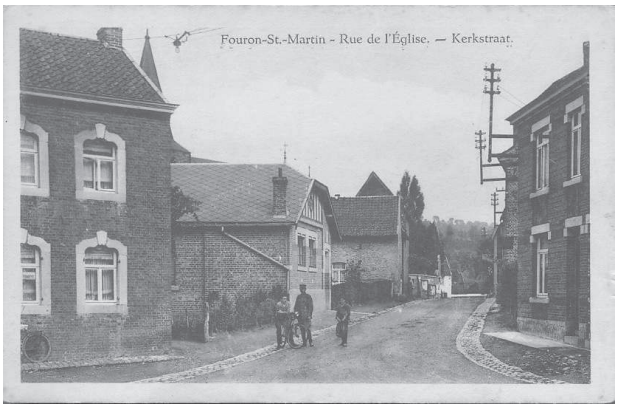

Verzameling Gérard Dodémont afgestempeld 1949 Mét elektrische leidingen, mét Sint-Jozefzaal. De winkel van "de Lily", links vooraan, heeft nog geen uitstalraam. Is het al winkel?

Opvallend is dat twee van de kruidenierszaken als zelfstandige winkel waren aangesloten bij een keten: Welvaart, Java, Végé. Dat gold ook voor één van de zaken buiten de Kerkstraat, die was bij de Delhaize-keten aangesloten. Veel van onze huidige ketenwinkels hebben nu nog een zelfstandigenstatuut.
Al die winkels zijn woonhuizen geworden maar allemaal hebben ze hun etalages bewaard. Ga maar in de Kerkstraat kijken!
Later kwam de post (die lag vroeger elders in het dorp) en nog later kwam in de boerderij (7) de Oranje Poort: kamers met ontbijt en een kleine herberg. De zaal en de kerk zijn gebleven.
Ooit is er een tijd geweest dat dorpswinkels nog niet bestonden, daarna waren ze modern, toen ouderwets en uiteindelijk gingen ze dicht!
Wanneer we de oude foto's bekijken, valt op dat sommige huizen nog geen etalage hadden. Was het nog geen winkel of hadden winkels toen nog geen uitstalraam? Zeker voor een dorpswinkel is dat een overbodige luxe! Maar uiteindelijk hoorde het er bij.
Uit overlevering weet ik dat er vóór de oorlog tegenover de kerk geen winkel was maar een

Foto: Zaquilla Van Loenen 2012
"De Lily" heeft wel een etalageraam maar is geen winkel meer!

café met een zaal. Op oude foto's zien we dat ook het huis naast de kerk vroeger een café was, zelfs een restaurant. De oudste foto's tonen dat de Kerkstraat een kleine 100 jaar terug nog geen volgebouwde straat was. Dus ook geen winkelstraat!
De Kerkstraat is nu een stille straat die alleen tot leven komt als er mis is (vooral bij een begrafenis), als er een activiteit van de Schutterij doorgaat in de zaal Schuttershof en op een mooie dag in het weekend wanneer toeristen haar "innemen".
Maar op een oude foto (uit de dertiger jaren?) kan je zien dat het er na de mis echt druk aan toe ging! Voor de eigenaar van deze foto (Gérard Dodémont) is het een samenvatting van het leven van toen: iedereen ging naar de mis en daar vernam je dan alle nieuwsjes, alles wat je moest weten over de dorpsgemeenschap en over dingen waar je voor je leven profijt uit kon trekken. Kopen en verkopen en zo. Zelf heb ik nog geweten dat achter in de kerk tijdens de mis een varken verkocht werd, inclusief de handslag...

Verzameling Gérard Dodémont 30er jaren?
Gérard zegt hierover: dit is voor mij het dorp van vroeger. Iedereen ging naar de mis, daarna bleven de mannen buiten staan praten en vernamen er alles wat ze moesten weten: de prijs van het vee en de nieuwsjes van dorp en wereld...

Foto: Zaquilla van Loenen 2012
Ook rond de kerk is meer veranderd dan het aantal gelovigen. De taxusbomen zijn te groot, ze worden gekapt en door nieuwe vervangen.

DE SPEURNEUZEN

Jet Radix

De Speurneuzen, ook wel de jeugdnatuurgroep van Heem en Natuur genoemd, hebben als hoofddoel de liefde voor de natuur en cultuur in eigen omgeving, het heem of thuis, te verbreden, te verdiepen en dus te verrijken. Onze rijke cultuur en natuur van de Voerstreek biedt ongelooflijk veel variatie in landschappelijke zin en de historie is onlosmakelijk verbonden met de natuur. De deelnemende kinderen komen vaak uit gezinnen die al decennia lang in deze streek wonen, maar ook nieuwkomers in de streek krijgen bij de Speurneuzen de kans geworteld te raken. Voor kinderen van 5 tot 12 jaar zijn er om de twee maanden bijeenkomsten op zaterdag of zondag. Ze worden aangekondigd in het Voerens Blaedsje en via kleine pamfletjes die de activiteit omschrijven.

De groep kinderen die dit jaar meededen aan de activiteiten was beduidend jonger dan de afgelopen jaren. Zodra kinderen naar het middelbaar gaan, hebben ze de leeftijd waarop de natuur in hen zelf wakker wordt; met als gevolg minder tijd voor Speurneuzenwerk. Maar gelukkig is de groep aangevuld met veel (jonge) kinderen. Het is wel bijzonder dat de kinderen van Mieke zulke natuurliefhebbers zijn dat zij, ondanks hun leeftijd, wel altijd mee gaan en de laatste tijd nemen de twee dochters zelfs een deel van het begeleiden van de groep jonge kinderen voor hun rekening.

Wandeling

Ook in 2011 hebben de Speurneuzen weer avontuurlijke tochten gemaakt.
Op zondag 8 mei hebben we een wandeling gemaakt in Veurs en vonden daar salomonszegel, gele dovenetel, grootbloemige muur, waterkers, fluitenkruid, paardenbloem, ereprijs en dagkoekoeksbloem. De Veursbron vult een poel waarin we de waterschorpioen aantroffen en kikkervisjes van de bruine kikker en de larve van een schietmot. We hebben gekeken naar de betonnen regenwaterbakken, naast het spoor, waar vroeger de stoomtreinen water namen om stoom te maken. We vonden brokken Vaalsergroenzand met wormgangen langs het spoor, omdat deze aardlaag met de aanleg van het spoor uitgegraven is. Vaalsergroenzand is niet waterdoorlatend en daardoor zijn er ook bronnen in dit gebied. Water zakt door de löss tot op het

Vaalsergroenzand en zoekt dan lagergelegen gebieden op en welt daar op uit de grond, de geboorte van een bron. We hebben ook orchideeën bekeken en gepauzeerd tussen beuken en eiken terwijl we pissebedden zochten onder de bladeren op de grond. Wist je dat een pissebed een kreeftachtige is met kieuwen?

Wateronderzoek
Zaterdag 9 juli deden we wateronderzoek in de Voer bij Schophem en in een leeg zwembad. Wateronderzoek doen we elk jaar door met netten in de Voer te vissen naar allerlei beestjes. We vonden haftennimfen, waterschorpioenen, poelslak en posthoornslak, vlokreeftjes, larven van steekmuggen, kokerjuffers, platwormen, bloedzuigers, libellenlarven, bruine kikker, kleine watersalamander, drie jonge rivierdonderpadjes (vissen!). Naar aanleiding van de vangst hebben we opgezocht wat de waterkwaliteit van de Voer is. Onze uitkomst was: de Voer heeft gezond tot matig gezond water!

Mieke Nyssen toont hier een

Excursie
Zondag 18 september maakten we een excursie naar Blegny-Mine. Dat moet je eens beleefd hebben, maar Jet bleef boven de grond. Alle kinderen waren dapperder en gingen met Mieke ondergronds onder deskundige begeleiding. De speeltuin was ook erg fijn, vooral de draaimolen was druk bezet. Maar we zijn ook de steenberg opgelopen en hebben genoten van het geweldige uitzicht. Daar hebben we gezocht naar fossielafdrukken in de steenkool en leerden we het verschil tussen steen en steenkool. Kool is veel lichter van gewicht.

Trage wegen
Zondag 23 oktober namen we deel aan de Dag van de trage weg. Startend in 's Gravenvoeren met een huifkar, getrokken door een tractor, hortend en stotend door de holle wegen en dan terug wandelen vanuit Ketten om wat energie kwijt te raken en dan nog je eigen pijl en boog maken of een katapult zodat deze oude technieken steeds weer opnieuw uitgeprobeerd worden. Een waar succes.

Als u geïnspireerd bent door deze verhalen en uw kind(eren) (tussen de 5 en 12 jaar) mee wilt laten doen aan de activiteiten van de Speurneuzen dan kunt u lid worden van Heem en Natuur Voeren en uw kind aanmelden.

SJROEP MAKE BEGINT MIT HAOTHAOLE

Julien Geelen

Als je in Sint-Pieters-Voeren langs de Commanderie wandelt, wijst de witblauwe handwijzer je de weg naar de ambachtelijke ofwel artisanale stroopstokerij van de familie Wiertz. Er hoeven geen klokken te luiden. Als er witte rook uit de schouw komt, wordt de familiale traditie in ere gehouden, weliswaar met hard werken en in weerwil van moderne geschifte sanitaire verplichtingen. In de jaren 1950-1960 waren er meerdere stroopstokers in onze streek. Wat er overblijft zijn precieuze relicten in een ongelijke strijd met industriële voedselproducenten en federale regelneverij.
"Sjroep make" begon eigenlijk al lang vóór dat er ook maar een rijpe appel of peer in de roodglanzende ketel belandde met het aanleggen van een flinke reserve droog stookhout. Men kan zich vandaag , in de tijd van de kettingzaag en de kraan of bulldozer, amper een beeld vormen hoe dat eigenlijk in zijn werk ging.
Als een hoogstamboom "veroordeeld" was, kreeg hij op een mooie herfst- of winterdag bezoek van de boer in hemdsmouwen uitgerust met "graafsjöp"-spade, "piosj"-pikhouweel en "aks"-hakbijl. Vertrekkend vanaf de basis van de boomstam werden alle boomwortels zorgvuldig blootgelegd in een straal zo groot als de kruin. De uiteinden van de wortels werden met de aks gekapt. Hoe een boom geworteld is hangt af van diverse factoren waaronder boomsoort, grondsoort en dichtheid van de grond.
Een lange kabel of ketting werd zo hoog mogelijk aan een dikke tak vastgemaakt. Met een 'truij'-katrol, een trekpaard, een Willy's jeep of een grijze Ferguson tractor werd de boom omver getrokken. Soms moest men, bij de standvastige exemplaren, in alle windrichtingen trekken om "de vot"-boomstronk los te wrikken.
Als de boom gevallen was werd hij, te beginnen bij de uiteinden, met een "zessel"-kapmes ontdaan van zijn dunne takken. Die werden ofwel in "fagke"-houtbussels samengebonden of ter plaatse opgestookt. De dunne en de armdikke takken werden afgekort met een span- of beugelzaag. Klein "veunkelhaot" was bestemd voor de huiskachel of de Leuvense stoof. Op een werkluwe dag werden die op maat gezaagd met de 'zingende' cirkelzaag die bij hard hout al eens vervaarlijk ging slingeren.
De boomstam en de wortelstronk werden dan een aantal weken gerust gelaten. De aanklevende grond droogde flink zodat die met een paar mokerslagen afviel.
Nu werd de boomstam door twee sterke personen – in harmonie – met de lange trekzaag afgezaagd. De stam vond zijn weg naar de zagerij van Fieke Grooteclaes.(1) Van dik hout zaagt men planken. Bepaalde houtsoorten kwamen in aanmerking voor weipalen zoals acacia en eik.
De "vot"-boomstronk werd opgeladen – zwaardere exemplaren werden gesleept - en vonden een voorlopig onderdak bij het "sjroepes" (de stroopstokerij).
De meeste "votten"-boomstronken waren te omvangrijk om in het stookgat van de stroopketel te smijten. Als ze een tijdje gedroogd hadden werden ze met ijzeren "kiele" , "rièthamer" en forceballen gespleten. De "jumbo-votten" werden nog straffer aangepakt. Daarvoor werden met een houtboor één of meer gaten geboord. Met uitzonderlijke zorgvuldigheid werden enkele lepeltjes dynamiet polfer (Overschot van de grote oorlog? Was althans niet te koop bij Zjengske Dekkesj.)(2) in het boorgat gegoten, het lont bijgestoken en gedicht met een prop gazettepapier. Als alle toeschouwers in een veilige stelling waren, werd het vuur aan 't lont gestoken. Dan was het voor de "aanstoker" rennen en veilig

wegduiken. Binnen enkele luttele seconden ging de knal door de lucht, nu en dan gevolgd door een stuk hout. 't Poeder was soms heel erg droog en sterk!
De kant en klare houtvoorraad werd onder een droog afdak "e sjop" gestockeerd tot het komende "sjroep-"seizoen.
De hoogstamrooipremie (1963...) en de kettingzaag, de stookolie en Kyoto, de wetgever en een leger ambtenaren hebben het nu overgenomen. Wat zal het cultureel erfgoed binnen 50 jaar zijn?

1.Fieke Grooteclaes (SPV): houtzagerij gelegen tussen Drink en Brabant.
2.Zjengske Dekkesj (SPV): collega van Jetteke, winkelier "koloniale waren" en café waar nu Gasterij de Commanderie ligt.

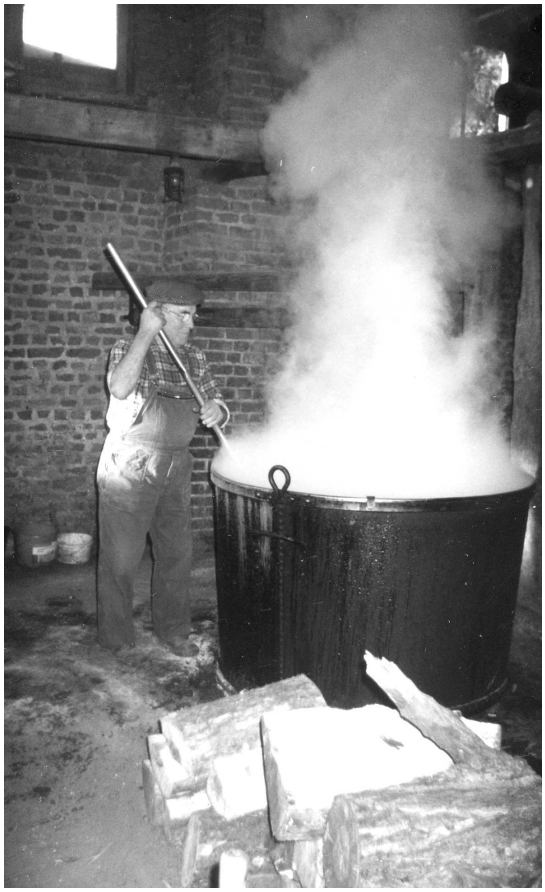

Foto: Rob Brouwers
Aloïs Wiertz

Foto: Guido Sweron (Voerkalender 1985)
Sjuf Geelen

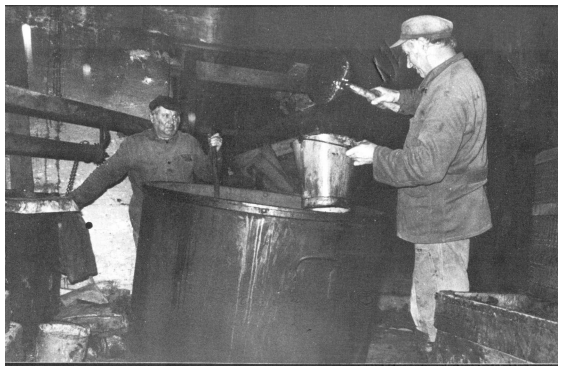

Foto: Guido Sweron (Voerkalender 1985)
Sjuf Geelen met zijn broer Jean